

SERIKALI YA MAPINDUZI YA ZANZIBAR

**HOTUBA YA WAZIRI WA AFYA
MHESHIMIWA HAMAD RASHID MOHAMED**

**KUHUSU MAKADIRIO YA MAPATO NA MATUMIZI
KWA MWAKA WA FEDHA 2018/19 KATIKA
BARAZA LA WAWAKILISHI
ZANZIBAR**

Juni, 2018

**KAULI MBIU YA MWAKA
2018/2019**

“MATIBABU BURE NI HAKI YA KILA MWANANCHI”

YALIYOMO

YALIYOMO.....	ii
UTANGULIZI	1
MAPATO NA MATUMIZI KWA MWAKA WA FEDHA 2017/2018.....	3
MAFANIKIO YA WIZARA KWA MWAKA WA FEDHA 2017/2018	4
PROGRAMU YA KINGA NA ELIMU YA AFYA (PH0101)	5
Huduma za Kinga Dhidi ya Maradhi ya UKIMWI, Kifua Kikuu na Ukoma.....	6
Huduma za Kumaliza Malaria Zanzibar	8
Huduma za Afya Bandarini	14
Huduma za Ufuatiliaji wa Mienendo ya Maradhi.....	16
Huduma za Elimu ya Afya.....	16
Huduma ya Msingi ya Afya ya Macho	17
Huduma za Afya ya Akili ya msingi.....	17
PROGRAMU YA HUDUMA ZA TIBA (PH0102).....	18
Huduma za Usimamizi wa Hospitali Binafsi.....	23
Huduma za Uratibu wa Wauguzi na Wakunga.....	24
Huduma za Tiba Asili na Tiba Mbadala	24
Huduma za Baraza la Madaktari.....	24
Mradi wa Kupandisha Hadhi Hospitali za Vijiji kuwa za Wilaya na Wilaya kuwa za Mkoa	25
PROGRAMU YA UENDESHAJI NA URATIBU WA WIZARA YA AFYA (PH0103)	26
Utekelezaji wa Programu ya Uchunguzi na Matibabu	31
Programu Ndogo ya Uendeshaji na Utawala ya Hospitali ya Mnazi Mmoja	32
Mradi wa Kupandisha hadhi Hospitali ya Mnazi Mmoja.....	34
HITIMISHO.....	41

MCHANGANUO WA VIFUPISHO

ARVs	Anti Retroviral Drugs
BMI	Body Mass Index
COSECSA	College of Surgeons for East, Central and Southern African
CTC	Care and Treatment Centres
DNA	Deoxyribose Nucleic Acid
HIPZ	Health Improvement Project Zanzibar
HIS	Health Information System
JHIEPIGO	Johns Hopkines Program for International Education in Gynaecology and Obstretics
MDR TB	Multi-drugs resistance in Tuber closis
MKUZA III	Mpango wa Kukuza Uchumi na Kupunguza Umaskini wa Tatu
MRI	Magnetic Resonance Images
SDGs	Sustainable Development Goals
SMZ	Serikali ya Mapinduzi ya Zanzibar
SUZA	State University of Zanzibar
TFDA	Tanzania Food and Drugs Agency
UKIMWI	Upungufu wa Kinga Mwilini
UNFPA	United Nations Population Fund
UNICEF	United Nation International Children Emerncy Fund
VVU	Virusi Vya UKIMWI
WHO	World Health Organisation
ZAWA	Zanzibar Water Authority
ZBC	Zanzibar Broadcast Corporation
ZOP	Zanzibar Outreach Program

UTANGULIZI

- 1. Mheshimiwa Spika**, kufuatia taarifa ya bajeti ambayo iliwasilishwa katika kikao cha Kamati ya Ustawi wa Jamii ya Baraza la Wawakilishi ambayo imeichambua Bajeti ya Wizara ya Afya, naomba kutoa hoja kwamba Baraza lako likae kama Kamati ya matumizi kwa madhumuni ya kupokea, kujadili na hatimae kuidhinisha makadirio ya mapato na matumizi ya fedha kwa Wizara ya Afya na vipaumbele vyake kwa mwaka wa fedha 2018/2019.
- 2. Mheshimiwa Spika**, awali ya yote napenda kumshukuru Mola wetu Subhanahu Wataala; Muumba wa Mbingu na Ardhi kwa kutujaalia neema ya uhai na uzima, tukaweza kukutana hapa leo sote tukiwa wazima wa afya na nchi yetu ikiwa katika hali ya amani, utulivu na mshikamano.
- 3. Mheshimiwa Spika**, naomba nimshukuru kwa dhati Rais wa Zanzibar na Mwenyekiti wa Baraza la Mapinduzi, **Mheshimiwa Dkt. Ali Mohamed Shein**, kwa uongozi wake mahiri katika kuiongoza Zanzibar. Namuomba Mwenyezi Mungu amjaalie afya njema, umri mrefu na ampe nguvu ya kuendelea kutuongoza kwa hekima na busara. Aidha, nampongeza Mheshimiwa Rais kwa kuendelea kuipa kipaumbele sekta ya afya pamoja na kuhakikisha kwamba bajeti kwa ajili huduma za afya inaongezwa ili kuimarisha ubora wa huduma zinazotolewa.
- 4. Mheshimiwa Spika**, pongezi za pekee ziende kwa **Mheshimiwa Makamu wa Pili wa Rais wa Zanzibar Balozi Seif Ali Iddi** kwa kuweza kusimamia vyema utekelezaji wa shughuli za Serikali. Hotuba aliyoitoa kwenye Baraza lako wakati akiwasilisha hotuba yake ya bajeti ya mwaka wa fedha 2018/2019 imetoa mwelekeo na dira ya utekelezaji wa shughuli za Serikali kwa mwaka wa fedha ujao.
- 5. Mheshimiwa Spika**, nachukuwa fursa hii ya pekee kumshukuru Mheshimiwa Rais wa Zanzibar na Mwenyekiti wa Baraza la Mapinduzi kwa kuendelea kuniamini na kunituwa kuiongoza Wizara hii ambayo ni muhimili wa maisha ya watu wetu. Naahidi sitomuangusha na nitaitumikia kwa juhudi zote, namuomba Mwenyezi Mungu anisaidie.

6. **Mheshimiwa Spika**, kwa mara nyengine tena nachukuwa fursa hii kukupongeza kwa dhati kabisa wewe mwenyewe binafsi kwa kutekeleza majukumu yako kwa weledi katika kuliongoza Baraza hili. Aidha, nampongeza Mheshimiwa Naibu Spika na wenyeviti wawili (2) wa Baraza hili kwa kusimamia vyema mijadala ya Baraza wakati wakitekeleza majukumu yao.
7. **Mheshimiwa Spika**, kwa namna ya pekee napenda kuishukuru Kamati ya Kudumu ya Baraza la Wawakilishi ya Ustawi wa Jamii, chini ya Mwenyekiti wake **Mheshimiwa Dkt. Mwinyihaji Makame Mwadini**, Mwakilishi wa wananchi wa Jimbo la Dimani pamoja na Wajumbe wake wote kwa ushauri, maelekezo na ushirikiano mzuri waliotupa katika utekelezaji wa kazi za Wizara kwa kipindi cha mwaka wa fedha 2017/2018, pamoja na kupitia taarifa kuhusu makadirio ya mapato na matumizi; vipaumbele na malengo ya bajeti kwa mwaka wa fedha 2018/2019.
8. **Mheshimiwa Spika**, ushauri na maelekezo ya Kamati hii yamesaidia katika kuandaa hotuba hii ambayo leo naiwasilisha mbele ya Baraza hili. Wizara ya Afya itaendelea kuzingatia maelekezo ya Kamati wakati wa utekelezaji wa malengo kwa mwaka ujao wa fedha. Aidha, napenda kuwashukuru Makatibu wa Kamati hii pamoja na watendaji wote wa Baraza hili.
9. **Mheshimiwa Spika**, pia, nawapongeza Wajumbe wote wa Baraza hili kwa michango na miongozo katika mijadala mbali mbali ambayo imesaidia kuimarisha utendaji katika kutoa huduma bora za afya kwa wananchi wa Zanzibar. Wizara inaamini kuwa Wajumbe wa Baraza hili wataendelea kutoa mashirikiano na miongozo, ili lengo la kuwapatia wananchi huduma bora za afya lifikiwe.
10. **Mheshimiwa Spika**, napenda kumshukuru **Mheshimiwa Haji Omar Kheri**, Waziri wa Nchi Ofisi ya Rais, Tawala za Mikoa, Serikali za Mitaa na Idara maalum za SMZ kwa ushirikiano anaotupa katika kusimamia ugatuzi wa huduma za afya ya msingi. Ni imani yetu kwamba chini ya uongozi wake huduma za afya ya msingi zitaendelea kuimarika zaidi.
11. **Mheshimiwa Spika**, kwa kuthamini juhudi za wanamichezo hapa Zanzibar, nachukuwa fursa hii, kuipongeza Timu ya Taifa ya Mpira wa Miguu (Zanzibar

HEROES) kwa kuonyesha umahiri katika mashindano ya “CECAFA” yaliyofanyika nchini Kenya mwaka 2017 na kuweza kushika nafasi ya pili. Pia, pongezi ziwaendee wachezaji na viongozi wa timu ya mpira wa Ufukweni kwa kutwaa ubingwa wa mashindano hayo. Tukumbuke kwamba michezo ni sehemu ya kuimarisha afya ya mwili.

12. Mheshimiwa Spika, napenda kutoa mkono wa pole kwa wananchi wote walioathirika kutokana na mafuriko ya mvua kubwa zinazoendelea kunyesha hapa nchini. Aidha, natoa pole kwa wale wote waliopoteza ndugu, jamaa na marafiki kutokana na sababu mbali mbali zikiwemo maradhi, ajali na majanga katika mwaka wa fedha tunaomalizia. Pia, namuomba Mwenyezi Mungu awape nafuu wagonjwa walioko hospitali na walioko majumbani, Amin.

13. Mheshimiwa Spika, baada ya kusema hayo, sasa naomba nitoe maelezo juu ya utekelezaji wa malengo ya Wizara ya Afya kwa mwaka wa fedha wa 2017/2018 pamoja na makadirio ya mapato na matumizi na vipaumbele vya Wizara kwa mwaka 2018/2019.

MAPATO NA MATUMIZI KWA MWAKA WA FEDHA 2017/2018

14. Mheshimiwa Spika, kwa mwaka wa fedha 2017/2018, Wizara ya Afya (Fungu H01) iliidhinishiwa jumla ya **Shilingi 72,936,229,000/=**, kati ya hizo, **Shilingi 22,673,962,000/=** ni kwa ajili ya mishahara na maposho; **Shilingi 14,300,000,000/=** kwa matumizi ya uendeshaji; **Shilingi 533,400,000/=** kwa ajili ya ruzuku. Aidha, **Shilingi 35,428,867,000/=** (**Shilingi 10,906,000,000/=** kutoka Serikalini na **Shilingi 24,522,867,000/=** kutoka kwa washirika wa maendeleo) zilitengwa kwa ajili ya shughuli za maendeleo.

15. Mheshimiwa Spika, hadi kufikia Machi 2018, Wizara ya Afya imeingiziwa na kutumia jumla ya **Shilingi 56,085,137,747/=** sawa na **asilimia 76.9** ya fedha zilizotengwa. Matumizi ya fedha hizo yameelezwa katika utekelezaji wa kila programu husika. Pia, Hospitali ya Mnazi Mmoja (Fungu H02) imeingiziwa **Shilingi 8,385,142,554/=** sawa na **asilimia 81.3** ya **Shilingi 10,380,579,000/=** zilizoidhinishwa

kwa ajili ya matumizi ya hospitali hiyo. **Kiambatisho namba 1** kinaonesha muhtasari wa mapato na matumizi kwa **Fungu H01** na **Fungu H02**.

16. Mheshimiwa Spika, Wizara ilipangiwa kukusanya mapato ya **Shilingi 221,143,000/=** ambapo hadi kufikia Machi 2018, **Shilingi 144,609,700/=** sawa na **asilimia 65.4** zimekusanywa. Aidha, Hospitali ya Mnazi Mmoja ilipangiwa kukusanya **Shilingi 931,022,000/=**, ambapo hadi kufikia Machi 2018, **Shilingi 375,910,687/=** sawa na **asilimia 40.4** zimekusanywa kama ilivyooneshwa katika **Kiambatisho Namba 2**.

MAFANIKIO YA WIZARA KWA MWAKA WA FEDHA 2017/2018

17. Mheshimiwa Spika, naomba nitumie fursa hii kuwaeleza wananchi baadhi ya mafanikio yaliyopatikana katika kipindi cha utekelezaji wa mwaka huu wa fedha, kama yafuatayo:-

- i. Kuongezeka kwa wataalamu wa kada mbali mbali za afya wakiwemo madaktari (**46**), Wauguzi (**170**), Wafamasia (**3**) na Fundi Sanifu Maabara (**34**)
- ii. Kupanuka kwa huduma za matibabu ikiwemo huduma za usafishaji wa figo na matibabu ya saratani;
- iii. Kuimarika kwa huduma za uchunguzi ikiwemo kufungwa na kufanyakazi kwa mashine ya MRI na mashine za kidijitali za X-ray;
- iv. Bodi ya Chakula na Dawa imepandishwa hadhi kuwa Wakala wa Serikali;
- v. Maabara ya Wakala wa Chakula na Dawa imepata ithibati ya kimataifa ya ubora wa huduma;
- vi. Kitengo cha maradhi ya Ubongo na Uti wa mgongo kimepata ithibati ya Kikanda (COSECSA) kuwa kituo cha kufundishia madaktari bingwa wa maradhi hayo;
- vii. Kuanzishwa kwa mfumo wa kielektroniki wa utoaji wa huduma za afya pamoja na uwekaji wa kumbukumbu (EMR);
- viii. Kuwepo kwa mfumo wa mawasiliano ya tiba baina ya Hospitali ya Mnazi Mmoja na hospitali nyingine duniani (Telemedicine);
- ix. Kuongezeka kwa upatikanaji wa dawa muhimu katika hospitali na vituo vya afya;

- x. Kujengwa na kufanyiwa ukarabati mkubwa vituo vya afya 15;
- xi. Kuanzishwa kwa Taasisi ya Utafiti wa Afya;
- xii. Kufanya ukarabati mkubwa wa wodi ya zamani ya wazazi katika Hospitali ya Mnazi Mmoja;
- xiii. Kuongezeka kwa chanjo za watoto walio chini ya umri wa mwaka mmoja kutoka **asilimia 75** mwaka 2016 hadi **asilimia 84.4** mwaka 2017;
- xiv. Kuanzishwa kwa chanjo mpya ya saratani ya shingo ya kizazi kwa watoto wa kike wenye umri wa miaka **9 -14**; na
- xv. Kuendelea kudhibiti maradhi ya malaria na maambukizi ya VVU/UKIMWI chini ya asilimia moja.

18. Mheshimiwa Spika, mafanikio haya pamoja na mengine yaliyopatikana ambayo sikuyataja hapo juu yameelezwa kwa kina katika utekelezaji wa sekta kwa kipindi cha Julai 2017 hadi Machi 2018 kwa mujibu wa programu husika.

UTEKELEZAJI WA PROGRAMU KWA KIPINDI CHA JULAI 2017 HADI MACHI 2018

19. Mheshimiwa Spika, kwa mwaka wa fedha 2017/2018, Wizara ilitekeleza program zifuatazo:-

- i. Programu ya Kinga na Elimu ya Afya (PH0101);
- ii. Programu ya Tiba (PH0102);
- iii. Programu ya Uendeshaji na Uratibu (PH0103); na
- iv. Programu ya Hospitali ya Mnazi Mmoja (H02).

PROGRAMU YA KINGA NA ELIMU YA AFYA (PH0101)

20. Mheshimiwa Spika, programu hii inahusisha utoaji wa huduma za kinga na elimu ya afya zikiwemo huduma za afya ya mama na mtoto, huduma za kudhibiti VVU/UKIMWI, Kifua Kikuu na Ukoma, huduma za Kumaliza Malaria Zanzibar, huduma za Lishe, Utoaji elimu ya Afya, Afya ya Mazingira, huduma za ufuatiliaji mienendo ya maradhi, Afya ya wafanyakazi, huduma za maradhi yasiyoambukiza, huduma za maradhi yasiyopewa kipaumbele (Neglected Tropical Diseases- NTD), huduma za afya ya akili ya msingi, huduma za afya ya macho ya msingi na huduma za afya Bandarini na Uwanja wa Ndege.

21. Mheshimiwa Spika, kwa mwaka wa fedha 2017/2018, Wizara ilitenga jumla ya **Shilingi 21,237,830,000/=** kwa ajili ya Programu ya Huduma za Kinga na Elimu ya Afya. Hadi kufikia Machi 2018, jumla ya **Shilingi 15,022,451,964 /=(asilimia 70.7)** zilitumika (**Kiambatisho Namba 3**).

22. Mheshimiwa Spika, katika mwaka wa fedha 2017/2018, programu ya Kinga na Elimu ya Afya ilipanga kutekeleza malengo yafuatayo:-

- i. Kuendeleza kudhibiti maradhi ya kuambukiza, ikiwemo UKIMWI, Kifua Kikuu na Ukoma.
- ii. Kuimarisha “Kampeni ya Kumaliza Malaria Zanzibar” kwa kuongeza kasi ya kufuatilia wagonjwa wanaogundulika na maradhi hayo;
- iii. Kuanzisha utoaji wa chanjo ya kinga ya Saratani ya Shingo ya Kizazi kwa wasichana walio na umri wa miaka **14**
- iv. Kuimarisha huduma za afya ya uzazi;
- v. Kuimarisha huduma za elimu ya afya;
- vi. Kuimarisha huduma za afya maskulini;
- vii. Kuimarisha huduma za kudhibiti maradhi yasiyoambukiza ikiwemo uchunguzi wa kansa ya matiti, shingo ya uzazi na tezi dume;

23. Mheshimiwa Spika, utkelezaji wa malengo haya ulifanyika kupitia huduma mbali mbali kama ifuatavyo:-

Huduma za Kinga Dhidi ya Maradhi ya UKIMWI, Kifua Kikuu na Ukoma

24. Mheshimiwa Spika, kwa kipindi cha Julai 2017 hadi Machi 2018, watu **148,159** (wanawake **80,042** na wanaume **68,117**) walichunguzwa virusi vya UKIMWI katika vituo **130** vya ushauri nasaha na upimaji wa virusi vya UKIMWI na kupitia huduma za masafa (out-reach). Kati ya watu waliochunguzwa, **1,305 (asilimia 0.9)** waligundulika na VVU. Aidha, sampuli za damu za watoto **215** ambao wamezaliwa na mama wenye maambukizi ya virusi vya UKIMWI zimefanyiwa uchunguzi. Kati ya hizo, sampuli **6 (asilimia 2.8)** zimeonekana na maambukizi ya VVU.

25. Mheshimiwa Spika, hadi kufikia mwishoni mwa Machi 2018, wagonjwa **10,464** walisajiliwa kwenye kliniki **13** (Unguja **9** na Pemba **4**) zinazotoa huduma za kinga na

tiba kwa wanaoishi na virusi vya UKIMWI. Wagonjwa **8,191** (asilimia **78.3**) walianzishiwa dawa za kupunguza makali ya VVU (ARVs). Jumla ya wagonjwa **5,538** wanaendelea na huduma; kati yao, wagonjwa **5,439** (asilimia **98.2**) wanaendelea kutumia dawa za kupunguza makali ya VVU. Lengo la dunia la **asilimia 90** ya watu wanaojijua kuwa wanaishi na virusi vya UKIMWI kuanzishiwa dawa za ARVs limefikwa. Sambamba na hayo, **asilimia 66** ya watu wanaotumia dawa za kupunguza makali ya VVU wamepimwa wingi wa virusi vya UKIMWI.

- 26. Mheshimiwa Spika**, katika jitihada za kupunguza athari za dawa za kulevya, vijana **490** wanaotumia dawa za aina ya “heroin” wamesajiliwa kwenye kliniki ya “Methadone” iliyopo Hospitali ya Kidongo Chekundu kwa lengo la kupunguza uraibu. Kati yao, vijana **303** (asilimia **62.6**) wanaendelea kupatiwa dawa hiyo, **166** wameacha dawa na **21** wamefariki hadi kufikia mwezi Machi 2018.
- 27. Mheshimiwa Spika**, jumla ya wagonjwa **587** (Unguja **376** na Pemba **211**) waligundulika kuambukizwa maradhi ya Kifua Kikuu, ambapo wawili (**2**) waligundulikana na Kifua Kikuu sugu (MDR TB) na tayari wameanzishiwa matibabu. Wagonjwa **584** (asilimia **99.5**) walipimwa maambukizi ya virusi vya UKIMWI, ambapo wagonjwa **68** (asilimia **12**) wamebainika kuwa na maambukizi. Aidha, asilimia **91.3** ya wagonjwa waliogundulika na Kifua Kikuu mwaka 2016/2017 wamepona maradhi hayo.
- 28. Mheshimiwa Spika**, Wizara inaendelea kutekeleza mkakati wa kufanya ufuatiliaji wa jamaa na jirani ya wagonjwa wa Kifua Kikuu ili kuweza kuibua wagonjwa wapya. Jumla ya watu **942** ambao ni jamaa wa wagonjwa **282** walifuatiliwa na kuchunguzwa maradhi hayo, **94** walionekana kuwa na dalili za maradhi na **21** walithibitika kuwa na maradhi hayo. Katika zoezi hilo watoto **138** (Unguja **94** na Pemba **44**) wenye umri chini ya **miaka mitano (5)** wamepatiwa dawa za kinga dhidi ya maradhi ya Kifua Kikuu.
- 29. Mheshimiwa Spika**, kwa upande wa huduma za maradhi ya Ukoma, jumla ya wagonjwa **52** (Unguja **37** na Pemba **15**) waligundulika kuwa na ugonjwa huo, kati yao, wagonjwa **37** (asilimia **71**) walikuwa na ukoma mpevu (mabaka mengi) na **15** (asilimia **29**) walikuwa na ukoma hafifu (mabaka machache).

30. Mheshimiwa Spika, hadi kufikia Machi 2018, jumla ya wagonjwa **194** (wanawake **58** na wanaume **136**) wanaoishi na Virusi vya homa ya Ini “B” (Hepatitis “B”) walisajiliwa kwa ajili ya utafiti wa majaribio unaoendelea katika Hospitali ya Mnazi Mmoja. Hadi sasa ni wagonjwa **10** ndio waliofikia vigezo na kuanzishiwa dawa za kupunguza makali ya virusi hivyo. Vigezo vinavyotumika katika kufikia kiwango cha kutumia dawa ni pamoja na wingi wa virusi na hali ya ini kufanya kazi.

Huduma za Kumaliza Malaria Zanzibar

31. Mheshimiwa spika, katika jitihada za kumaliza Malaria Zanzibar, Wizara imechukuwa hatua mbali mbali katika kudhibiti maradhi hayo. Hatua hizo ni pamoja na uhamasishaji jamii juu ya matumizi ya vyandarua vyenye dawa, uchunguzi pamoja na matumizi ya tiba sahihi ya Malaria. Jumla ya wagonjwa **394,766** walichunguzwa ambapo **1,657 (asilimia 0.4)** walionekana kuwa na vimelea vya Malaria. Wagonjwa **1,481 (asilimia 89.4)** walifuatiliwa majumbani ndani ya saa **48** kwa kufanyiwa uchunguzi zaidi. Wagonjwa wote waliogundulika na Malaria walitibiwa kwa dawa ya safu ya kwanza kama muongozo unavyoeleza. Katika kipindi hicho mgonjwa mmoja alifariki dunia kutokana na Malaria.

32. Mheshimiwa Spika, juhudi mbali mbali zinaendelea kuchukuliwa ikiwemo kutoa elimu ya afya kwa jamii ili kumaliza tatizo hili. Hivyo, kwa kutumia vyombo vya habari, vipindi **26 (asilimia 92.9)** kati ya **28** vilivyopangwa vya redio na televisheni vilirushwa kupitia ZBC, Zenj FM, redio Mtegani na ya Micheweni. Vile vile vipeperushi, elimu ya malaria katika skuli na njia nyengine mbali mbali zilitumika katika kutoa elimu kwa jamii.

33. Mheshimiwa Spika, upigaji wa dawa majumbani umefanyika katika maeneo maalum ambayo yameonekana kutoa wagonjwa wengi wa Malaria katika Wilaya za Magharibi “A”, Magharibi “B”, Kati, Kusini, Kaskazini “A”, Kaskazini “B”, Chake Chake, Wete na Micheweni. Jumla ya nyumba **63,672** zilipangwa kupigwa dawa, hadi mwisho wa zoezi nyumba **67,971** (zaidi ya **asilimia 100**) zilipigwa dawa. Mafanikio hayo ni makubwa ukilinganisha na shabaha iliyowekwa na Shirika la Afya Duniani ambalo linasisitiza angalau asilimia **85** ya nyumba zote ziwe zimepigwa dawa.

Huduma za Afya ya Uzazi na Mtoto

- 34. Mheshimiwa Spika,** katika mwaka 2017 wajawazito **61,981** sawa na **asilimia 91** ya lengo walihudhuria katika kliniki za mama na watoto angalau mara moja kabla ya kujifungua. Hata hivyo, wengi wa mama hao hufika kliniki wakiwa wanakaribia kujifungua jambo ambalo linapelekea kutokamilisha muda wa mahudhurio yaliyopendekezwa (**mara nne kwa kila mimba**) hivyo, kukosa huduma muhimu za kutambulika matatizo ya ujauzito huo. Kiutaratibu, mama mjamzito anatakiwa ahudhurie kliniki kuanzia wiki ya 12-14 ya ujauzito kwa hudhurio la **kwanza**, wiki ya 20-24 kwa hudhurio la **pili**, wiki 28-32 kwa hudhurio la **tatu** na **wiki ya 36** kwa hudhurio la nne. Takwimu zinaonesha ni **asilimia 24** tu ya wajawazito ndio wanahudhuria kliniki chini ya wiki **16** ya mimba kama inavyopendekezwa. Wizara inaiomba jamii isaidie kuwahamasisha mama wajawazito kuhudhuria kliniki mapema kuanzia **wiki ya 12** ya ujauzito.
- 35. Mheshimiwa Spika,** uhamasishaji wa wajawazito kujifungulia katika hospitali umeendelea kufanyika kupitia watoa huduma za afya wa kujitolea, wafanyakazi wa vituo vya afya, mikutano ya kijamii na kupitia katika vipindi mbali mbali vya redio na televisheni. Hadi kufikia Machi 2018, wajawazito **29,637** walijifungua katika hospitali na vituo vya afya ya msingi vya daraja la pili (hospitali/vituo vya afya vya Serikali **28,344** na hospitali za binafsi **1,293**). Kati yao, wazazi **27,275** walijifungua kwa njia ya kawaida na wazazi **2,362** (**asilimia 8**) walijifungua kwa upasuaji (**Kiambatisho Namba 4**). Asilimia hiyo ya waliojifungua kwa upasuaji imo ndani ya kiwango kinachokubalika na Shirika la Afya ulimwenguni, ambacho ni kati ya asilimia **5** hadi **10**.
- 36. Mheshimiwa Spika,** huduma za mama baada ya kujifungua ziliendelea katika vituo vyote vya afya. Hata hivyo, mahudhurio ya mama katika kliniki baada ya kujifungulia ni madogo. Nitoe wito kwa Waheshimiwa Wawakilishi kwa nafasi zao na ushawishi mkubwa walionao katika jamii, kuendelea kuwaelimisha wananchi, hususan wazazi, umuhimu wa kuhudhuria katika kliniki kwa mujibu wa maelekezo ya wataalamu ndani ya kipindi cha **siku 42** baada ya kujifungua.

- 37. Mheshimiwa Spika,** Wizara ina utaratibu wa kufuatilia sababu ya kila kifo kinachotokana na uzazi na vifo vya watoto wachanga ili kuweza kuchukuwa hatua stahiki. Kwa kipindi cha Julai 2017 hadi Machi, 2018; jumla ya mama **58** wamefariki dunia kutokana na matatizo ya uzazi katika hospitali. Miongoni mwa sababu zilizogundulika kupelekea vifo hivyo ni zile zinazotokana na jamii ikiwemo kuchelewa kufika hospitali. Aidha, sababu nyengine ni zile za kiafya ambazo ni kifafa cha mimba, kupasuka kwa fuko la uzazi, kupoteza damu nyingi na maambukizi wakati na baada ya kujifungua.
- 38. Mheshimiwa Spika,** shughuli za chanjo za watoto chini ya umri wa miaka mitano na wanawake wenye umri wa kuzaa (miaka 15-49) na wajawazito ziliendelea vizuri kwa vituo vyote vya afya Unguja na Pemba. Takwimu zinaonesha kuwa **asilimia 84.4** ya watoto walio chini ya mwaka mmoja walipata chanjo ya PENTA 3 kwa mwaka 2017 ikilinganishwa na **asilimia 78** mwaka 2016. **Kiambatisho namba 5** kinatoa ufafanuzi wa hali ya chanjo kwa Wilaya.
- 39. Mheshimiwa Spika,** mbali ya kuhakikisha chanjo zinapatikana wakati wote, Wizara imekuwa ikichukuwa hatua kadhaa kuimarisha huduma hii. Hatua hizo ni pamoja na kufanya ukaguzi wa mara kwa mara kwa watoa huduma za chanjo na utoaji wa mafunzo kwa watoa huduma katika vituo vya afya na watoa huduma wa kujitolea ambao huwatafuta wale waliokatiza chanjo. Aidha, watoto **18** wenye umri chini ya **miaka 15** ambao wamepata ulemavu wa ghafla wamefatiliwa na kuchunguzwa; hata hivyo, hawakugundulika na virusi vya ugonjwa wa Polio.
- 40. Mheshimiwa Spika,** katika hotuba ya mwaka jana, Wizara iliahidi kuanzisha chanjo mpya dhidi ya ugonjwa wa saratani ya shingo ya kizazi kwa wasichana wa miaka 9 - 14. Napenda kulijulisha Baraza hili na wananchi wote kuwa chanjo hiyo imeshaanzishwa na kuzinduliwa rasmi tarehe 10/4/2018 na Mheshimiwa Mke wa Rais wa Zanzibar, Mama Mwanamwema Shein. Uzinduzi wa chanjo hiyo umeenda sambamba na ushahihishaji jamii, viongozi wa Wilaya, Mikoa, Taifa na watendaji kutoka vituo vya afya. Utoaji wa chanjo hiyo ni muendelezo wa chanjo zinazotolewa na Serikali ya Mapinduzi ya Zanzibar kwa wananchi wake kwa nia ya kuyadhibiti maradhi yanayoweza kukingika. Ni matumaini yangu kuwa Waheshimiwa

Wawakilishi mtaendelea kuhamasisha jamii kuwaruhusu watoto wa kike wenye umri wa miaka **9-14** katika majimbo yenu kufika katika vituo vya uchanjaji vilivyowekwa maalumu kwa utoaji wa huduma hizo.

41. Mheshimiwa Spika, huduma za uzazi wa mpango zimeendelea kutolewa katika vituo vya afya na kupitia huduma za mikoba. Jumla ya wateja wapya **19,885** walipatiwa huduma hizo kwa kipindi cha Julai 2017 hadi Machi, 2018. Mafunzo ya wiki mbili kwa watendaji **50** (Unguja **25** na Pemba **25**) yalifanyika ili waweze kutoa huduma za uzazi wa mpango kwa kutumia njia za muda mrefu. Hata hivyo, utumiaji wa njia za uzazi wa mpango bado uko chini, ambapo hadi hivi sasa ni **asilimia 14** tu ya akina mama wenye umri wa kuzaa ndio wanaotumia huduma hizi na lengo ni kufikia lengo ikiwa ni kufikia **asilimia 20** ifikapo **2022**.

42. Mheshimiwa Spika, huduma rafiki kwa vijana zimeendelea kutolewa katika vituo saba (**7**) viliopo Unguja na Pemba, ambapo wateja **1,422** walihudumiwa. Kituo kipya cha huduma hiyo kinaendelea kujengwa katika maeneo ya Chuo Kikuu cha Taifa (SUZA). Kukamilika kwa kituo hicho kutatoa fursa kwa kundi kubwa la vijana wanaosoma katika chuo hicho kupata huduma hizo, ikiwemo uchunguzi wa VVU, huduma za uzazi wa mpango na elimu ya afya.

43. Mheshimiwa Spika, katika hatua za kukinga maambukizi ya VVU kutoka kwa mama kwenda kwa mtoto, wajawazito **57,660 (asilimia 93)** walichunguzwa afya zao katika kliniki za mama wajawazito na wodi za wazazi katika mwaka 2017. Akina mama **149** waligundulika kuwa na VVU, hivyo walipewa dawa za kupunguza makali ya VVU (ARV). Aidha, kati ya wenza wa mama wajawazito **6,410** waliopimwa VVU, **24** waligundulika kuwa na maambukizi ya Virusi.

Huduma za Kupambana na Maradhi yasiyoambukiza (NCD)

44. Mheshimiwa Spika, Wizara inatambua ongezeko la maradhi yasioambukiza kwa miaka ya hivi karibuni. Utafiti uliofanywa kwenye jamii mwaka 2017 umeonesha kwamba kati ya watu **2,106** waliochunguzwa; **asilimia 7.5** wanasumbuliwa na maradhi ya kisukari, **asilimia 36** wanasumbuliwa na shinikizo la damu (Presha) na **asilimia 23.3** wana uzito uliokithiri. Hivyo, juhudi mbali mbali zimekuwa zikichukuliwa katika kudhibiti ongezeko hilo ikiwemo kutekeleza mkakati wa miaka

mitano ambao umejikita katika kutoa elimu ya afya juu ya vichocheo vya maradhi hayo na kushajihisha jamii juu ya ufanyaji wa mazoezi.

- 45. Mheshimiwa Spika**, jumla ya mama wajawazito na watu wazima **702** (wanawake **582** na wanaume **120**) wamepatiwa elimu juu ya kujikinga na maradhi ya kisukari na umuhimu wa lishe. Mafunzo hayo yamefanyika katika vituo vitano (**5**) vya afya vya KMKM, Fuoni, Mpendae, Sebleni na Magogoni. Sambamba na hayo, watendaji wa vituo vya afya wanao utaratibu wa kutoa elimu ya afya kwa kuzingatia mada mbali mbali ikiwemo maradhi yasiyoambukiza.
- 46. Mheshimiwa Spika**, matumizi ya tumbaku yamekuwa yakipigwa vita duniani kote kutokana na athari za kiafya zinazotokana na zao hilo. Hivyo, katika kuhakikisha kunakuwepo na udhibiti wa matumizi ya tumbaku, kanuni maalum zilizotayarishwa zimezinduliwa mwezi wa Julai 2017. Uzinduzi huu ulienda sambamba na utoaji wa mafunzo kwa waandishi wa habari na wadau wengine. Jumla ya waandishi wa habari **55** wa vyombo tofauti, maafisa wa Baraza la Mji na Polisi walishiriki mafunzo hayo. Pia, viongozi **30** wa Serikali na Taasisi mbali mbali walipatiwa uelewa juu ya umuhimu wa kanuni hizi ili waweze kuzifanyia kazi.
- 47. Mheshimiwa Spika**, Wizara ya Afya kwa mashirikiano na “Tanzania Dental Association” ya Dar es Salaam imeendesha huduma za ukaguzi wa kinywa na meno katika kituo cha Afya Rahaleo. Katika ukaguzi huo, jumla ya wananchi **300** walijitokeza na waliogundulika kuwa na matatizo walipatiwa ushauri na matibabu stahiki. Vile vile, wanafunzi **2,089** wa skuli za msingi **33** Unguja na Pemba walifanyiwa uchunguzi wa maradhi ya moyo, kinywa na meno. Matokeo yameonyesha kwamba wanafunzi **18** wana matatizo ya moyo, **519** utandu wa meno, **253** matatizo ya ufizi na **607** uzito mdogo. Ushauri na tiba ilitolewa kwa waliopatikana na matatizo mbali mbali ya kiafya.

Huduma za Kupambana na Kichocho, Minyoo na Matende

- 48. Mheshimiwa Spika**, Wizara imepiga hatua nzuri katika kudhibiti maradhi ya Kichocho. Utafiti uliofanywa mwaka 2017 umeonyesha kwamba kiwango cha maradhi haya kimepungua kutoka **asilimia 3.4** mwaka 2016 hadi asilimia 1.7 (2017). Licha ya kupunguwa huko, bado yapo maeneo yenye maambukizi makubwa

yakiwemo Mwera, Chaani, Bandamaji, Kinyasini na Makoba kwa Unguja na Pemba ni Vitongoji, Kinyasini, Kiuyu Minungwini na Uwandani.

49. Mheshimiwa Spika, Kwa kipindi cha mwaka wa fedha 2017/2018, jumla ya wagonjwa **273** wa maradhi ya kichocho na **69** wa maradhi ya matende walipatiwa matibabu. Tathmini ya zoezi la ulishaji dawa kwa mzunguko wa **11** imefanyika mwezi wa Septemba 2017, ambapo matokeo yameonesha **asilimia 91.5** ya wananchi wamekula dawa za minyoo, lengo ni kufikia **asilimia 95**.

Huduma za Lishe

50. Mheshimiwa Spika, Wizara imeendesha zoezi la ugawaji wa matone ya vitamin A na dawa za minyoo kwa watoto wenye umri wa chini ya miaka mitano mara mbili kwa mwaka, kwa lengo la kuwaongezea kinga ya maradhi mbali mbali. Katika zoezi lililofanyika mwezi wa Disemba 2017, watoto **206,202** wa umri wa **miezi 6-59** walilengwa kupatiwa matone ya Vitamini A ambapo matokeo yameonesha kuwa watoto **202,055** sawa na **asilimia 98** walipatiwa matone hayo. Kwa upande wa utoaji dawa za minyoo watoto **183,453** wenye umri kati ya mwaka mmoja hadi miezi **59** walitarajiwa kupatiwa dawa za minyoo. Hadi mwisho wa zoezi **asilimia 97.9** walipatiwa dawa hizo. Katika zoezi lililofanyika mwezi Juni 2017 **asilimia 95.5** ya waliokadiriwa walipatiwa matone ya Vitamini A na **asilimia 96.1** walipatiwa dawa za minyoo. Kwa ujumla wastani wa waliopatiwa dawa hizo umeongezeka ikilinganishwa na miaka iliyopita. **Kiambatisho namba 6** kinatoa ufafanuzi kwa kila Wilaya.

51. Mheshimiwa Spika, Wizara imeendelea kuhamasisha jamii juu ya matumizi ya chumvi yenye madini joto. Jumla ya kilo **200** za madini joto zimegawiwa kwa wazalishaji wa chumvi kisiwani Pemba. Sampuli **89,075** za chumvi zilichukuliwa kutoka katika maduka kuchunguzwa uwepo wa madini joto. Uchunguzi huo umegundua **asilimia 33** ya sampuli za chumvi zilizochunguzwa hazikuwa na madini joto; hivyo, wazalishaji wa chumvi na wauzaji walielimishwa kuhakikisha chumvi wanayozalisha au kuuza imewekewa madini joto.

52. Mheshimiwa Spika, katika kipindi cha Julai 2017 hadi Machi 2018, watoto **1,238** walibainika kuwa na utapiamlo mkali. Aidha, tafiti zinaonesha kuwa bado wapo

watoto wengi wenye utapiamlo ambao hawahudhurii hospitali au vituo vya afya kwa kupatiwa matibabu. Wizara inawaomba wananchi kuwapa watoto lishe bora yenye virutubisho vinavyojenga mwili ili kuwakinga na utapiamlo. Aidha, watoto ambao hali zao ni mbaya kutokana na utapiamlo mkali, Wizara inashauri wapelekwe katika hospitali na vituo vya afya vilivyo karibu. Ni lazima tutambuwe watoto wenye afya bora ndio mtaji wa nguvu kazi ya taifa.

Huduma za Afya Bandarini

- 53. Mheshimiwa Spika,** Wizara ya Afya imeendelea kuvifanyia ukaguzi vyombo vya usafiri kupitia Bandarini na Uwanja wa ndege, ili kudhibiti maradhi. Hadi kufikia Machi 2018, vyombo vya usafiri baharini vilifanyiwa ukaguzi mara **2,127**; ambapo meli kubwa mara **99**, meli za kitalii mara **10**, vyombo vidogo vidogo mara **458** na boti za kawaida za abiria zilifanyiwa ukaguzi mara **1,560**. Meli **10** zilifukizwa kutokana na athari za kiafya zilizobainika. Aidha, ukaguzi wa makontena **45** ya nguo, makontena **76** ya friji na makontena manne (**4**) ya viatu umefanyika. Jumla ya kilo **85** za nguo zimechomwa moto baada ya kuonekana hazifai kwa matumizi ya binadamu.
- 54. Mheshimiwa Spika,** jumla ya abiria **470,306** wanaoingia nchini kupitia bandarini na uwanja wa ndege walifanyiwa ukaguzi wa kiafya. Kati yao, abiria **284,300** ilibainika kuwa wamechanjwa na abiria **186,006** hawakuchanjwa. Abiria **65** walioonekana kwamba wanastahiki kuchanjwa walipatiwa chanjo kwa mujibu wa taratibu. Wananchi **2,209** waliohitaji kusafiri nje ya nchi walipatiwa huduma za chanjo, ambapo wasafiri **1,733** walipatiwa chanjo ya homa ya manjano, **416** homa ya uti wa mgongo na wasafiri **60** walichanjwa chanjo ya Homa ya Ini “B”.
- 55. Mheshimiwa Spika,** jumla ya wagonjwa **75** na maiti **77** waliopitishwa Bandarini na Uwanja wa ndege walikaguliwa, wagonjwa **6** walibainika kuwa na malaria na waliosalia hawakuwa na maradhi ya kuambukiza. Ukaguzi wa taarifa za maiti ulionesha vifo vyao vilisababishwa na ugonjwa wa presha, saratani, sukari, moyo pamoja na ajali.

Huduma ya Afya ya Mazingira

- 56. Mheshimiwa Spika**, kazi ya ufuatiliaji wa usalama wa maji ili kujikinga na maradhi ya mripuko imeendelea kufanyika, sampuli 13 kutoka katika visima vya maji vya jamii zilichunguzwa. Kati ya sampuli hizo, **tano** zimegundulika kuwa na vimelea vya maradhi ambapo hatua za kutibu zilichukuliwa. Sambamba na hilo, jumla ya vidonge **2,972,800** vya dawa za kutibu maji viligawiwa kwa wananchi wenye visima na matangi ya maji.
- 57. Mheshimiwa Spika**, nchi yetu imekuwa ikishuhudia mripuko wa maradhi ya kipindupindu kwa miaka mitatu mfululizo iliyopita kila baada ya mvua za masika na kusababisha vifo na athari za kiuchumi. Kwa kutambua hilo, Wizara kwa kushirikiana na Wakala wa Maji Zanzibar (ZAWA); Wizara ya Elimu na Mafunzo ya Amali; Wizara ya Ardhi, Makaazi, Maji na Nishati; Mabaraza ya Manispaa na Serikali za Mikoa; Idara ya udhibiti wa Mazingira (ZEMA); na Mamlaka ya Utalii Zanzibar; jumuiya zisizokuwa za kiserikali (Msalaba Mwekundu na Jumuiya za kidini na kijamii -CBOs) pamoja na wadau wa maendeleo (WHO, UNICEF, Ivo de Carneri na JICA) imeandaa imeandaa Mpango Mkakati wa miaka mitano (**5**) wa kuondoa maradhi hayo, shughuli inayoratibiwa na Ofisi ya Makamu wa Pili wa Rais.
- 58. Mheshimiwa Spika**, Mpango huo una lengo la kuweka mazingira wezeshi ili kutokomeza maradhi ya Kipindupindu. Mikakati iliyopendekezwa katika mpango huo inajumuisha uimarishaji wa mfumo wa ufatiliaji na kujiweka tayari dhidi ya mripuko; uimarishaji wa Elimu ya Afya na Mbadiliko ya tabia katika jamii, uimarishaji wa upatikanaji wa usafi na usalama wa Maji na mazingira, utoaji wa matibabu sahihi ya wagonjwa ikiwemo chanjo ya Kipindupindu.
- 59. Mheshimiwa Spika**, skuli nne (**4**) za sekondari na **132** za msingi (**74** za Unguja **58** za Pemba) zilikaguliwa na kutolewa elimu ya afya iliyohusu matumizi sahihi ya choo pamoja na unawaji wa mikono. Takriban wanafunzi **40** kwa kila Skuli kutoka madarasa tofauti walipatiwa mafunzo hayo. Wauza vyakula **305** wamekaguliwa, kati yao, **14** walizuiliwa kuendelea na biashara kutokana na kutozingatia masharti ya usafi katika maeneo wanayofanyia biashara.

60. Mheshimiwa Spika, jumla ya makaazi **5,672** yamekaguliwa, ambapo **4,700** katika Shehia **35** za Manispaa ya Mjini, **137** kwa Manispaa ya Magharibi “A” na **835** Manispaa ya Magharibi “B”. Shughuli nyengine zilizofanyika ni pamoja na kutoa mafunzo kwa maafisa wa afya na wananchi katika Shehia za Kijini na Mbuyutende Matemwe, Wilaya ya Kaskazini ‘A’ na wafanyakazi wa afya wa kujitolea **79** kutoka katika Wilaya za Magharibi ‘A’ na ‘B’ na Micheweni. Mafunzo hayo yalihusu mikakati ya kuishajihisha jamii kujenga na kutumia vyoo

Huduma za Ufuatiliaji wa Mienendo ya Maradhi

61. Mheshimiwa Spika, Wizara imeendelea kufuatilia mienendo ya maradhi ya kuambukiza kutoka katika vituo vya afya kwa kila wiki na hatimae kutoa tahadhari juu ya maradhi yanayoibuka ndani na nje ya nchi, ili kujiandaa kwa kuyakabili maradhi hayo. Kuanzia Julai 2017 hadi Machi 2018, jumla ya wagonjwa **6,104** waliripotiwa kuugua; kati yao, **1,239** wameugua homa ya viungo, **4,140** kuharisha, **340** homa ya matumbo, **28** surua, **173** tetekuanga, mmoja (1) homa ya uti wa mgongo na **183** wametafunwa na mbwa.

Huduma za Elimu ya Afya

62. Mheshimiwa Spika, Wizara iliendelea kuelimisha na kuhamasisha jamii juu ya kutunza afya zao dhidi ya magonjwa, ikiwemo kufanya uchunguzi wa afya mara kwa mara na kujenga tabia inayozingatia kanuni za afya. Jumla ya vipindi **48** vya elimu ya afya vilirushwa hewani kupitia redio na televisheni za Serikali na za binafsi. Mada kuu zilizotolewa ni pamoja na utayarishaji wa maji safi na salama; usafi wa mazingira hususan kinga juu ya maradhi ya kipindupindu; uzazi salama ikiwemo kujifungulia hospitali; umuhimu na faida za unyonyeshaji wa ziwa la mama; na umuhimu wa chanjo ikiwemo chanjo mpya ya kinga dhidi ya saratani ya shingo ya kizazi.

63. Mheshimiwa Spika, kwa kushirikiana na Wizara ya Elimu na Mafunzo ya Amali, Wizara imezifikia jumla ya skuli **164** za Serikali na binafsi zilizopo katika wilaya mbali mbali za Unguja na Pemba. Takriban wanafunzi **21,000** walipatiwa elimu juu ya kinga dhidi ya maradhi mbali mbali ya miripuko ikiwemo namna ya kunawa mikono.

64. Mheshimiwa Spika, mikutano ya shehia **22** za Unguja na Pemba ilifanyika yenye lengo la kutathmini shughuli za elimu ya afya katika ngazi za shehia. Katika mikutano hiyo wanajamii **4,300** kutoka katika kamati za afya za shehia, kamati za maendeleo za shehia, viongozi wa dini na wahudumu wa afya wakujitolea walihudhuria.

Huduma za Afya ya Wafanyakazi

65. Mheshimiwa Spika, jumla ya wafanyakazi **17,266** wamechunguzwa afya zao, ambapo **745** walibainika na matatizo mbali mbali ya kiafya. Aidha, rasimu ya Muongozo wa Afya ya Wafanyakazi imetayarishwa na hivi sasa upo katika hatua za kupokea michango ya wahusika.

Huduma ya Msingi ya Afya ya Macho

66. Mheshimiwa Spika, katika kuimarisha huduma za macho iliendesha huduma za masafa katika vijiji tisa (**9**) na jumla ya watu **5,103** walipatiwa huduma hizo. Vijiji hivyo ni Vumba, Mjini Tumbatu, Kiungani, Mbuzini, Uzini, Ukongoroni, Matemwe, Uroa na Chwaka.

67. Mheshimiwa Spika, kwa kipindi cha Julai 2017 hadi Machi 2018, jumla ya watu **24,446** (wanawake **12,773** na wanaume **11,673**) walifanyiwa uchunguzi wa macho; kati yao, watu **14,936** wameonekana kuwa na tatizo la macho tongo; **192** wameonekana kuwa na tatizo la mtoto wa jicho; **2,738** waliogundulika na maumivu na uvimbe kutokana na ajali na wengine waligundulika na matatizo mbali mbali ya macho. Aidha, watu **700** walifanyiwa upasuaji wa macho.

Huduma za Afya ya Akili ya msingi

68. Mheshimiwa Spika, huduma za afya ya akili zimeendelea kutolewa kupitia hospitali na huduma za afya ya masafa. Huduma hizi zimetolewa katika hospitali zote za Vijiji na Wilaya kwa Unguja na Pemba. Jumla ya ziara **22** zilifanyika, ambapo wagonjwa **388** (wanawake **188** na wanaume **200**) wenye matatizo ya afya ya akili walipatiwa huduma karibu na maeneo wanayoishi. Katika kuongeza uelewa juu ya afya ya akili, elimu ya afya ilitolewa kwa jamii wakati wa maadhimisho ya siku ya afya ya akili ambapo, skuli za Wilaya ya Kaskazini A na Kusini Unguja zilipatiwa elimu ya afya ya akili na dawa za kulevya. Kongamano na waganga wa jadi lilifanyika, ambapo

waganga wa jadi **27** walihudhuria kongamano hilo, lengo ni kuelimishana juu ya afya ya akili.

PROGRAMU YA HUDUMA ZA TIBA (PH0102)

69. Mheshimiwa Spika, programu ya huduma za Tiba imegawika katika programu ndogo mbili ambazo ni;

a) Programu ndogo ya huduma za uchunguzi inayohusisha shughuli za:-

- i. Huduma za udhibiti wa Kemikali, Chakula, Dawa na Vipodozi; na
- ii. Huduma za uchunguzi wa Maabara na Mionzi.

b) Programu ndogo ya huduma za matibabu ambayo inajumuisha:

- i. Huduma za Upatikanaji, utunzaji na usambazaji wa dawa; na
- ii. Huduma za Mpango wa Damu salama.

Programu hii pia, inahusisha Bodi na Mabaraza mbali mbali ambayo ni:- Bodi ya Madaktari, Bodi ya Ushauri ya Hospitali Binafsi, Bodi ya Afya ya Jamii na Mazingira, Bodi ya Wakala wa Ofisi ya Mkemia Mkuu wa Serikali, Bodi ya Wakala wa Chakula na Dawa, Bodi ya Afya ya Akili, Baraza la Wauguzi na Wakunga na Ofisi ya Muuguzi Mkuu Kiongozi. Pia, programu hii inatekeleza Mradi wa Kupandisha hadhi Hospitali za Vijiji kuwa za Wilaya na Wilaya kuwa za Mkoa. Lengo la program hii ni kuimarisha utoaji wa huduma bora za afya.

70. Mheshimiwa Spika, kwa mwaka wa fedha 2017/18, Wizara ilitenga jumla ya **Shilingi 35,177,366,000/=** kwa ajili ya Programu ya Huduma za Tiba. Hadi kufikia Machi 2018, jumla ya **Shilingi 22,540,543,270/= (asilimia 100.5)** kutoka Serikalini na **Shilingi 8,102,716,678/=** sawa na **asilimia 63.6** kutoka zilitumika.

71. Mheshimiwa Spika, Katika mwaka wa fedha 2017/18, katika Programu ya Huduma za Tiba Wizara ilijiwekea malengo yafuatayo:-

- i. Kuimarisha upatikanaji wa dawa muhimu kwa mujibu wa muongozo uliopo (essential medicines list), vifaa tiba, “reagents” na vifaa vya uchunguzi wa huduma za mionzi (Radiology);
- ii. Kuimarisha mfumo wa rufaa wa wagonjwa katika ngazi tofauti;
- iii. Kununua vifaa vya uchunguzi (ikiwemo mashine ya DNA);

- iv. Kusimamia utekelezaji wa Sheria ya Chakula, Dawa na vipodozi;
- v. Kutayarisha Sheria ya Maabara;
- vi. Kukamilisha ujenzi wa Maabara ya Mkemia Mkuu wa Serikali;
- vii. Kujenga nyumba za madaktari katika Hospitali ya Abdalla Mzee;
- viii. Kujenga jengo la wodi za watoto na wajawazito katika Hospitali za Kivunge na Makunduchi;
- ix. Kuanza matayarisho ya ujenzi wa Hospitali ya Binguni kwa kufanya uchambuzi yakinifu;
- x. Kufanya ukarabati wa Hospitali ya Chake Chake; na
- xi. Kuimarisha huduma za tiba asili na tiba mbadala.

72. Mheshimiwa Spika, kwa mwaka wa fedha 2017/2018, jumla ya mahudhurio ya wagonjwa wa nje **295,974** (wanawake **166,002** na wanaume **129,972**) yaliripotiwa katika hospitali za Serikali. Vile vile, wagonjwa **54,997** (wanawake **41,901** na wanaume **13,096**) walilazwa katika hospitali hizo, ambapo wagonjwa **1,217** wamefariki dunia (**Kiambatisho Namba 7**). Aidha, jumla ya wagonjwa **5,009** walifanyiwa upasuaji mkubwa wa aina mbali mbali. **Kiambatisho Namba 8** kinaonyesha aina na idadi ya waliofanyiwa upasuaji kwa kila hospitali.

73. Mheshimiwa Spika, jumla ya wagonjwa **271** walisafirishwa nje ya Tanzania kwa matibabu zaidi. Kati yao, watoto **30** wamepelekwa kwa upasuaji wa moyo nchi Israel na **241** walipelekwa India kwa matatizo mbali mbali. Hadi kufikia Machi, 2018, Jumla ya **Shilingi bilioni 6.9** zilitumika kulipia gharama za matibabu na usafiri.

74. Mheshimiwa Spika, Wizara imeendelea kuimarisha huduma za uchunguzi wa Maabara na mionzi katika hospitali katika hospitali za Unguja na Pemba. Mashine mpya za “ultrasound” na “x-ray” zimepelekwa katika Hospitali za Kivunge na Hospitali ya Micheweni imepatiwa mashine mpya ya “ultrasound”. Hadi Machi 2018, jumla ya vipimo **139,110** vilichunguzwa. **Kiambatisho Namba 9** kinaonesha aina na idadi ya vipimo kwa hospitali.

- 75. Mheshimiwa Spika,** Hospitali ya Chake-Chake imeendesha kambi nne (4) za matibabu kwa mashirikiano na madaktari kutoka ndani na nje ya nchi. Jumla ya wagonjwa **1,396** walihudumiwa (wanawake **524** na wanaume **872**). Kwa upande wa vifaa hospitali imepokea mashine ya kufulia nguo na kukaushia, kitanda cha upasuaji na taa ya chumba cha upasuaji. Vifaa vingine ni vitanda **22** na magodoro pamoja na “oxygen concentrator”.
- 76. Mheshimiwa Spika,** Ili kuimarisha uhifadhi na uwepo wa damu salama, “panel” za umeme wa jua na friji kubwa limewekwa katika chumba cha maabara katika hospitali ya Micheweni. Aidha, upanuzi na ukarabati mkubwa wa vyumba viwili ambavyo vitatumika kwa ajili ya huduma za uchunguzi na matibabu ya UKIMWI na Kifua Kikuu umefanyika. Kituo cha Mkono kwa Mkono ambacho ujenzi wake ulioanza mwaka jana umekamilika kufunguliwa rasmi. Vifaa kadhaa, vimepelekwa vikiwemo “oxygen concentrator”, kitanda cha upasuaji, taa ya chumba cha upasuaji, mashine ya nusu kaputi, mashine ya kutakasia vifaa, frigi na vifaa tofauti vya upasuaji. Jengo la huduma za watoto njiti katika Hospitali ya Makunduchi limefanyiwa matengenezo. Vile vile, vifaa mbali mbali vya tiba na uchunguzi vimewekwa katika hospitali hiyo.
- 77. Mheshimiwa Spika,** katika kuimarisha upatikanaji wa dawa, vifaa tiba na “reagents” Wizara imeingia Mkataba na Bohari Kuu ya Dawa (MSD) ya Dar-es-salaam kwa lengo la kuwa na mashirikiano katika ununuzi, ambapo zinanunuliwa kwa pamoja kutoka kiwandani. Aidha, dawa ambazo hazipatikani MSD ununuzi unafanyika kwa kupitia mfumo wa “Framework contract” kwa Wazabuni ambao Wizara imeingia nao Mkataba.
- 78. Mheshimiwa Spika,** kwa mwaka wa fedha 2017/2018, Wizara ya Afya iliidhinishiwa **Shilingi 7,000,000,000/=** kwa ajili ununuzi Dawa na Vifaa tiba. Hadi kufikia Machi 2018, dawa na vifaa tiba vyenye thamani ya **Shilingi 8,088,631,879/=** (**Shilingi 4,803,783,857/=** kutoka mfuko wa Serikali na **Shilingi 3,284,848,022/=** Wahisani wa Maendeleo) **Kiambatisho namba 10.**
- 79. Mheshimiwa Spika,** shughuli za usambazaji dawa katika vituo na hospitali zimefanyika ambapo zaidi ya **asilimia 95** ya maombi yalishughulikiwa kwa wakati.

Ufanisi wa kazi za usambazaji wa dawa kwa wakati umeimarika baada ya kupata lori moja la kusambazia dawa na gari moja ndogo kwa kazi za kiofisi. Aidha, mafunzo ya wafamasia wa Wilaya juu ya ujazaji wa taarifa na maombi ya dawa (Report and Request) kwa kutumia mfumo wa kielektroniki yamesaidia kuleta ufanisi katika mfumo wa uombaji dawa.

- 80. Mheshimiwa Spika**, hatua za kujenga Bohari ya dawa kisiwani Pemba zimeanza kwa mashirikiano kati ya Serikali ya Mapinduzi ya Zanzibar na Global Fund. Usarifu wa jengo na makisio ya ujenzi tayari yameandaliwa na taratibu za kumpata mkandarasi zinaendelea.
- 81. Mheshimiwa Spika**, kikao cha Baraza hili cha tarehe 21 Februari, 2017 kilipitisha marekebisho ya Sheria ya Bodi wa Chakula, Dawa na Vipodozi kuwa Wakala wa Chakula na Dawa, napenda kuwajuilisha wajumbe wa Baraza hili kuwa Sheria hiyo mpya **nambari 3** ya mwaka 2017 imeanza kazi. Mkurugenzi Mtendaji wa Wakala ya Chakula na Dawa ameshateuliwa na Bodi imeundwa na imeanza kufanya kazi.
- 82. Mheshimiwa Spika**, miongoni mwa mafanikio yaliyopatikana ni kufanikisha upatikanaji wa ithibati ya kimataifa kulingana na kiwango cha kimataifa cha **ISO 9001:2015**. Pia, wakala imezindua mfumo wa utendaji kazi wa kielektroniki ambao utarahisisha mawasiliano baina ya Wakala na wafanya biashara. Aidha, ZFDA imeingia mkataba na Taasisi ya Chakula na Dawa ya Tanzania (TFDA) ili kushirikiana katika shughuli ya utendaji kazi ndani ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania kwa lengo la kuondoa baadhi ya kero za wafanya biashara.
- 83. Mheshimiwa Spika**, Wakala wa Chakula na Dawa imeweza kukagua jumla ya maeneo **1,429 (asilimia 97.6)** kati ya maeneo **1,464** ya biashara za chakula, dawa, vipodozi na vifaa tiba yaliyolengwa. Matokeo ya ukaguzi huo, yalipelekea kuyafunga maeneo **4** kwa kutokidhi viwango na **tani 569.38** za mchele usiofaa kwa matumizi ya binadamu zimekamatwa, ambapo tani **74.89** zimeteketezwa, tani **58.05** zimerejeshwa zilikotoka, tani **28.44** zinasubiri kuangamizwa na tani **408** zinasubiri kurejeshwa nchi zilizotoka baada ya kukamilika taratibu za kisheria.

84. Mheshimiwa Spika, shughuli za ukaguzi wa viwanda vya nje ya Zanzibar zilifanyika kwa lengo la kuhakikisha ubora wa bidhaa zinazozalishwa na kuingia nchini. Jumla ya viwanda vya dawa **13** (Uturuki - 5, India - 3, China - 2, Poland - 2 na kimoja Pakistani) vilikaguliwa; kiwanda kimoja cha Uturuki hakikukidhi viwango. Mpango Uwiyo wa Usajili wa Dawa kwa nchi za Jumuiya ya Afrika Mashariki kwa kushiriki ukaguzi wa pamoja kwenye viwanda vya dawa (Joint GMP Inspection) umeendelea kutekelezwa. Jumla ya viwanda viwili (**2**) vimekaguliwa na dawa **8** zimefanyiwa tathmini.

85. Mheshimiwa Spika, maeneo ya biashara **1,013** (asilimia **69.2** ya lengo) yalisajiliwa. Maeneo hayo ni ya uzalishaji wa bidhaa za chakula (**621**), dawa (**308**), vipodozi (**83**) na vifaa tiba (**1**). Kwa upande wa usajili wa bidhaa, jumla ya aina **51** ya bidhaa zimesajiliwa baada ya kukidhi viwango, bidhaa hizo ni Chakula (**40**), dawa (**8**) na “reagents” (**3**). Aidha, sampuli **1,053** (**792** za chakula, **233** za dawa, **26** za vipodozi na **2** za dawa za mitishamba) zilifanyiwa uchunguzi. Kati ya hizo, sampuli **17** za chakula zilionekana hazifai kwa matumizi ya binadamu.

86. Mheshimiwa Spika, Wizara kupitia Wakala wa Maabara ya Mkemia Mkuu wa Serikali imefanya uchunguzi wa vielelezo mbali mbali. Hadi kufikia Machi 2018, vielelezo **804** kutoka jeshi la Polisi, taasisi mbali mbali na watu binafsi vilichunguzwa. Ufafanuzi wa uchunguzi huo unaonekana katika **Kiambatisho Namba 11**. Usajili wa wajasiriamali, wazalishaji na wasafirishaji wa kemikali umefanyika, ambapo vibali vya kuingiza kemikali **717** nchini vimetolewa.

87. Mheshimiwa Spika, katika kuimarisha huduma za Maabara ya Mkemia Mkuu wa Serikali, Wizara imekamilisha ujenzi wa jengo la Maabara na sasa ipo katika hatua za ununuzi wa samani na vifaa vya maabara. Mkataba wa ununuzi wa mashine ya uchunguzi wa vinasaba (DNA) tayari umesainiwa, mzabuni anategemewa kuleta na kufunga mashine hiyo ndani ya robo ya kwanza ya mwaka ujao wa fedha.

Huduma za Mpango wa Damu Salama

88. Mheshimiwa Spika, katika kuhakikisha upatikanaji wa damu salama, Wizara kupitia Kitengo cha Damu Salama imeendelea kukusanya, kuchunguza, kuhifadhi na

kusambaza damu katika hospitali. Kwa mwaka wa fedha 2017/2018, jumla ya **uniti 11,527** za damu zilikusanywa ambazo ni zaidi ya **asilimia 100** ya lengo la mwaka la kukusanya **uniti 10,800**. Wizara kwa kushirikiana na taasisi nyingine imeendesha mabonanza ya uchangiaji damu ili kuhakikisha inakuwepo damu ya kutosha katika mwezi mtukufu wa Ramadhan. **Kiambatisho Namba 12** kinaonyesha uniti za damu zilizokusanywa hadi Mei 2018.

89. Mheshimiwa Spika, kupitia Baraza hili napenda kuchukuwa fursa hii kuwashukuru walioshirikiana na Wizara katika mabonanza hayo pamoja wananchi wote wanaojitolea kuchangia damu. Aidha, nitoe rai kwa wananchi wachangie damu ili kuokoa maisha ya wagonjwa hasa wajawazito na watoto.

90. Mheshimiwa Spika, jengo jipya la ofisi za damu salama lililoko Wete limezinduliwa rasmi sambamba na uwekaji wa vifaa vya ukusanyaji damu. Aidha, kituo kimefanikiwa kuwa na mfumo wa taarifa za ukusanyaji, upimaji na usambazaji damu wa kielektroniki, mfumo ambao unaimarisha uwekaji na upatikanaji wa taarifa za damu.

91. Mheshimiwa Spika, kama nilivyotangulia kusema kwamba programu inahusisha shughuli za Bodi na Mabaraza yaliyomo ndani ya Wizara. Hivyo, naomba nitowe maelezo ya utekelezaji wa huduma za taasisi hizi kama ifuatavyo:-

Huduma za Usimamizi wa Hospitali Binafsi

92. Mheshimiwa Spika, Hadi kufikia Machi 2018, maombi **matano (5)** ya kufungua vituo na hospitali yalipokelewa; **moja (1)** la hospitali ya kulaza wagonjwa, **matatu (3)** vituo vya kawaida na **moja (1)** kliniki ya huduma za meno. Maombi yote hayo yalikubaliwa baada ya kukidhi vigezo na kupewa usajili. Kwa ujumla vituo na hospitali binafsi **112** Unguja na Pemba vimepatiwa usajili na kutambuliwa rasmi.

93. Mheshimiwa Spika, ukaguzi ulifanyika katika vituo na hospitali **72**; vituo **22** vilisimamishwa kwa muda kutokana na kasoro zilizobainika. Vituo vitatu (3), **kimoja** Unguja na **viwili** Pemba, vimefutiwa usajili kutokana na kutokidhi masharti na vituo **14** vilipewa barua za onyo. Pia, mtu mmoja amekamatwa kwa kutoa huduma bila ya usajili, ambapo hatua za kisheria zinaendelea.

Huduma za Uratibu wa Wauguzi na Wakunga

94. Mheshimiwa Spika, Baraza la Wauguzi na Wakunga limesajili na kuwapa leseni wauguzi **514**. Jumla ya malalamiko **mawili (2)** ya utendaji kazi wa wauguzi yaliwasilishwa kwa maandishi katika Baraza. Malalamiko hayo yalifanyiwa uchunguzi na wahusika kupewa barua ya onyo kwa mujibu wa sheria ya baraza. Katika kuimarisha hadhi na taswira ya Uuguzi kwa jamii, vipindi vinne vya televisheni vilirushwa kwa ajili ya kuelimisha jamii juu ya shughuli za uuguzi na baraza kwa ujumla.

Huduma za Tiba Asili na Tiba Mbadala

95. Mheshimiwa Spika, Baraza la Tiba Asili na Mbadala limesajili waganga **35**, wasaidizi waganga **27**, kliniki **7**, maduka ya dawa matano **(5)** na vilinge **23**. Aidha, Baraza linaendelea kuelimisha jamii juu ya kutumia dawa zilizo na viwango na kuwataka waganga wa tiba asili kufuata masharti yaliyowekwa. Jumla ya makosa matano (5) ya uvunjaji wa sheria yaliripotiwa; kosa la kuvunja miiko na maadili ya taaluma ya tiba asili ambapo mhusika mmoja amefungiwa kutoa huduma kwa kipindi cha mwaka mmoja, mwingine ametozwa faini ya shilingi laki moja na wengine watatu dawa zao zilitaifishwa. Hukumu zote hizo zilitolewa kwa mujibu wa Sheria ya Tiba Asili namba 8 ya mwaka 2008.

Huduma za Baraza la Madaktari

96. Mheshimiwa Spika, kwa mwaka wa Fedha 2017/2018 Baraza la Madaktari limesajili na kuwapa leseni Madaktari **(232)** wakiwemo Madaktari Bingwa **(3)**, Daktari Bingwa wa Kinywa **(1)**, Madaktari wa kawaida **(102)**, Madaktari wasaidizi **(3)**, Daktari msaidizi wa Kinywa **(1)**, Afisa Tabibu **(105)** na Afisa Tabibu Kinywa **(17)**. Aidha, Baraza limepokea lalamiko moja la daktari kuvunja maadili, daktari huyo amesimamishwa kutoa huduma kupisha uchunguzi.

97. Mheshimiwa Spika, rasimu ya Sheria mpya ya Madaktari Tiba na Madaktari wa Meno imeandaliwa na inategemewa kuwasilishwa katika ngazi husika. Aidha, muongozo wa Madaktari wa mafunzo ya vitendo (Internship) katika Hospitali za kufundishia umetayarishwa na umeanza kutumika.

Mradi wa Kupandisha Hadhi Hospitali za Vijiji kuwa za Wilaya na Wilaya kuwa za Mkoa

- 98. Mheshimiwa Spika**, Mradi huu unahusika na ujenzi na ukarabati wa majengo ya hospital za Wete, Micheweni, Chake Chake, Vitongoji, Abdalla Mzee, Kivunge na Makunduchi. Ujenzi wa jengo la ghorofa **mbili** litakalokuwa na wodi ya wazazi, huduma za watoto na chumba cha upasuaji katika Hospital ya Kivunge umeanza. Maandalizi ya ujenzi wa paa la Hospitali ya Chake Chake yamekamilika, mkandarasi anatarajiwa kuanza kazi hivi karibuni. Sambamba na hilo, ukamilishaji wa nyumba ya madaktari katika Hospitali ya Makunduchi unaendelea na uko katika hatua za mwisho.
- 99. Mheshimiwa Spika**, kama nilivyoeleza katika hotuba ya bajeti ya mwaka jana kwamba Serikali ya Mapinduzi ya Zanzibar ina azma ya kujenga nyumba za Madaktari katika Hospitali ya Abdalla Mzee, napenda kuliarifu baraza kwamba hatua za awali za michoro ya nyumba **nne (moja** ya ghorofa nne na **3** za ghorofa 3) zimekamilika. Jumla ya **Shilingi bilioni 2** zimetengwa kutoka serikalini kwa mwaka wa fedha 2018/19 na fedha nyengine zitachangiwa na Serikali ya Jamhuri ya Watu wa China.
- 100. Mheshimiwa Spika**, wakati Mheshimiwa Rais wa Zanzibar na Mwenyekiti wa Baraza la Mapinduzi akizindua Baraza la **Nane** la Baraza la Wawakilishi, Novemba 11, 2010 alisema nanukuu *...”Hospitali zilizo katika kiwango cha ‘Cottage’ za Micheweni na Vitongoji Pemba na Makunduchi na Kivunge Unguja, nazo zitapandishwa daraja ili zifikie hadhi ya kiwango cha hospitali za Wilaya”...* mwisho wa kunukuu. Wizara imeendelea kutekeleza agizo la Mheshimiwa Rais, ambapo hatua zifuatazo zimefikiwa kwa Hospitali za Kivunge na Makunduchi:-
- i. Wapo wafanyakazi wa kukidhi kuwa hospitali ya wilaya;
  - ii. Zina huduma za kutosha za kulaza wagonjwa;
  - iii. Vyumba vya upasuaji (theatres) vipo katika hali nzuri, kila hospitali ina mashine ya kutoa nusu kaputi; zinaweza kufanya upasuaji wa dharura;
  - iv. Zinapata mgao wa dawa unaokidhi mahitaji ya hospitali ya wilaya;
  - v. Zinatoa huduma zote za uzazi ikiwemo upasuaji wakati wa kujifungua;
  - vi. Zinatoa huduma za uchunguzi na matibabu ya meno;

- vii. Kila Hospital ina generator la dharura;
  - viii. Zipo huduma za uchunguzi wa Maabara na X-ray;
  - ix. Zina majiko ya kuchomea taka hatarishi za hospitali (incinerators); na
  - x. Gari za kusafirishia wagonjwa (ambulance) katika kila hospitali.
- 101. Mheshimiwa Spika**, kwa vigezo nilivyovianisha hapo juu, napenda kulitaarifu Baraza kwamba hospitali hizi zimekidhi kuwa na hadhi ya Hospitali za Wilaya.
- 102. Mheshimiwa Spika**, Wizara imeendelea kuimarisha utoaji wa huduma katika Hospitali ya Abdalla Mzee kwa kupeleka wataalamu wa afya hadi kufikia **115** wakiwemo Madaktari **26**, Afisa Tabibu **4**, Wauguzi **55**, Wataalamu wa Mionzi **4**, Fundi sanifu Dawa **8** na Fundi sanifu Maabara **14**. Taarifa za mahudhurio ya wagonjwa zinaonekana katika ***Kiambatisho Namba 7***. Jumla ya operesheni **525** zimefanyika katika kipindi cha Julai 2017 – Machi 2018. Aina za upasuaji mkubwa zinaonekana ***Kiambatisho Namba 8***.
- 103. Mheshimiwa Spika**, zoezi la upembuzi yakinifu la ujenzi wa Hospitali ya Binguni linaendelea. Uhakiki wa eneo umefanyika na kuzungushwa nguzo katika mipaka yote pamoja na kuwekwa mabango kila baada ya mita 100 yanayoonesha umiliki wa eneo hilo. Serikali ya Mapinduzi ya Zanzibar inaendelea na mazungumzo na nchi za Falme za Kiarabu, Oman, Kuwait, Saudi na Badea ili kuangalia uwezekano wa kugharamia ujenzi wa hospitali hiyo.

PROGRAMU YA UENDESHAJI NA URATIBU WA WIZARA YA AFYA (PH0103)

- 104. Mheshimiwa Spika**, programu ya Uendeshaji na Uratibu wa Wizara ya Afya inatekeleza majukumu yake kupitia programu ndogo tatu, ambazo ni:-
- i. Uongozi na Utawala;
  - ii. Sera, Mipango na Utafiti; na
  - iii. Uratibu wa Shughuli za Afya Pemba.
- 105. Mheshimiwa Spika**, katika kuimarishauendeshaji na uratibu wa Wizara ya Afya, Wizara katika mwaka wa fedha 2017/2018, ilipanga kutekeleza malengo yafuatayo:-
- i. Kukamilisha mchakato wa uanzishwaji wa Bima ya Afya Zanzibar;

- ii. Kufanya mapitio ya mfuko wa fedha kwa timu za Afya ili uendane na mpango wa ugatuzi wa madaraka;
- iii. Kuendelea kuimarisha mfumo wa taarifa za afya na uibuaji wa tafiti za afya na zinazohusiana na afya;
- iv. Kupitia na kutengeneza miongozo ya kisera ya utoaji wa huduma za afya;
- v. Kuimarisha nguvu kazi hususan kusomesha madaktari bingwa;
- vi. Kufanya marekebisho ya sheria mbali mbali ikiwemo Sheria ya kuendesha hospitali za binafsi na sheria ya madaktari;
- vii. Kuanzisha rasmi zoezi la upimaji wa ufanisi wa wafanyakazi kwa ngazi zote Unguja na Pemba;
- viii. Kufanya ukarabati mkubwa wa jengo la huduma za macho; na
- ix. Ujenzi wa wodi ya wagonjwa wa akili katika Hospitali ya Kidongo Chekundu

106. Mheshimiwa Spika, kwa mwaka wa fedha 2017/2018, Wizara ilitenga jumla ya **Shilingi 16,521,033,000/=** kwa ajili ya utekelezaji wa shughuli za Programu ya Uendeshaji na Uratibu wa Wizara ya Afya. Hadi kufikia Machi 2018, jumla ya **Shilingi 10,310,707,136/= (asilimia 62.4)** zilitumika.

Programu ndogo ya Uongozi na Utawala (PH010301)

107. Mheshimiwa Spika, kwa kipindi cha mwaka wa fedha 2017/2018, Wizara imeajiri jumla ya wafanyakazi **435**; kati yao, madaktari (**46**), Wafamasia (**3**), Wakemia (**9**), Wauguzi (**170**), Fundi Sanifu Dawa (**25**), Afisa Tabibu (**57**) na Afisa wa Afya ya Mazingira (**21**), Afisa Tabibu Meno (**10**), Viungo Bandia (**2**), Fundi Sanifu Maabara (**34**), Wataalamu wa Mionzi(**3**), Maafisa Tehama (**11**), na **44** kwa kada nyengine mbali mbali. Jumla ya wafanyakazi **110** wamerejea kutoka masomoni.

108. Mheshimiwa Spika, kwa mwaka wa fedha 2017/2018, wizara imepeleka masomoni wafanyakazi **17** kusomea udaktari bingwa ndani na nje ya nchi, idadi hii inafanya kuwa na madaktari bingwa walioko masomoni kufikia **50**. Kati yao, madaktari bingwa **13** wamepelekwa nchini Misri na **8** nchini Cuba. Miongoni mwa fani wanazosomea ni pamoja na maradhi ya Mkojo (Urology), Ngozi (Dermatology),

Ganzi na usingizi (Anaesthesiology), Saratani (Surgical Oncology), maradhi ya kina mama (Obstetric & Gynaecology), Mishipa ya fahamu (Neuro-surgery), Maradhi ya watoto (Pediatric), Mionzi (Radio-Diagnostic), Maabara (Pathology, Haematology na Forensic Medicine) na Mifupa (Orthopedic). Vile vile, Madaktari (71) na Wauguzi (103), Maofisa wa Ganzi na Usingizi (13) na Maofisa wa Mionzi (6) wanaendelea na masomo.

109. Mheshimiwa Spika, jumla ya wafanyakazi 47 (13 Unguja na 34 Pemba) wamestaafu kwa kutimiza muda wa utumishi. Wafanyakazi 74 wamefukuzwa kazi kwa sababu za kinidhamu kwa mujibu wa Sheria ya Utumishi wa Umma na 15 wapo likizo bila ya malipo. Aidha, wafanyakazi 15 wamefariki dunia, Mwenyezi Mungu awalaze mahala pema Peponi, Amin.

110. Mheshimiwa Spika, Wizara imeendelea kushughulikia upatikanaji wa maslahi, stahiki na kusimamia nidhamu za wafanyakazi. Jumla ya wafanyakazi 700 wamelipwa malimbikizo ya posho la likizo. Aidha, ukarabati wa majengo ya wizara ikiwemo ofisi ya kuhifadhia nyaraka za Wizara umefanyika. Pia, zoezi la uhakiki wa mali (Assets) zinazomilikiwa na Wizara zikiwemo nyumba za wafanyakazi, hospitali, vituo vya afya, gari, vyombo vya moto vya maringi mawili, viwanja na vifaa mbali mbali linaendelea.

Programu Ndogo ya Sera, Mipango na Utafiti (PH010302)

111. Mheshimiwa Spika, Wizara imefanya mapitio ya Kitita cha utoaji wa huduma za afya katika ngazi ya msingi (Essential Primary Health Care Package) ambacho kinafanua aina ya huduma zinazostahiki kutolewa katika ngazi hiyo. Katika mapitio hayo, baadhi ya huduma zimeongezwa katika ngazi ya msingi daraja la pili (PHCU +) ikiwemo huduma ya “ultra-sound” na maradhi yasiyoambukiza. Pia, katika kila vituo imependekezwa awepo fundi sanifu dawa ili kuimarisha upatikanaji na udhibiti wa dawa. Aidha, huduma za afya ya msingi zisimamiwe tokea ngazi ya kaya.

112. Mheshimiwa Spika, muongozo kwa ajili ya kutayarisha mpango kazi wa mwaka 2018/2019 umeandaliwa, ambapo watendaji 85 kutoka katika timu za afya za Wilaya, miradi na vitengo vyote vya Wizara wamepatiwa mafunzo ya muongozo huo. Katika

hatua nyengine, wafanyakazi wa afya **80** kutoka Wilaya zote za Unguja na Pemba wamejengewa uwezo wa kupanga mipango yenye kuleta matokeo kwa kutumia mfumo wa “Bottleneck Analysis”.

- 113. Mheshimiwa Spika**, Wizara ya Afya imetengeneza mfumo wa kielektoniki ambao utaweza kukusanya taarifa za mama wajawazito (Ante Natal Care tracking System), mfumo huu unamuezesha mama majamzito kupata taarifa ya kuhudhuria kliniki na elimu mbali mbali kuhusiana na ujauzito wake kupitia simu yake ya mkononi. Vile vile, mfumo wa kukusanya taarifa za afya kutoka katika jamii (Community Health Information System) umeandaliwa. Katika kuhakikisha mifumo hiyo inafanya kazi kwa ufanisi, Wizara imepeleka komputa **200** katika vituo vya afya Unguja na Pemba vikiwemo baadhi ya vituo vya binafsi vinavyotoa huduma za mama wajawazito.
- 114. Mheshimiwa Spika**, katika kuimarisha mifumo ya upatikanaji takwimu, Wizara imeanzisha mfumo wa kielektroniki wa kukusanya taarifa za wagonjwa katika hospitali za Mnazi Mmoja, Mwembe ladu, Kidongo Chekundu, Kivunge na Makunduchi kwa Unguja na Wete, Micheweni, Chake Chake, Vitongoji na Abdalla Mzee kwa Pemba. Mfumo huu unategemewa kuanza kutumika rasmi katika mwaka ujao wa fedha 2018/2019.
- 115. Mheshimiwa Spika**, jumla ya vituo vya afya **124** vilifanyiwa uhakiki wa taarifa za afya katika robo ya kwanza ya na vituo **68** katika robo ya pili. Halikadhalika, maafisa viungo **28** wamejengewa uwezo wa namna ya kufanya ufuatiliaji na tathmini katika idara na vitengo.
- 116. Mheshimiwa Spika**, ripoti za utekelezaji zimetayarishwa zikiwemo utekelezaji kwa mwaka 2016/2017 (Annual Health Sector Performance Report - AHSPR), ripoti za taarifa za afya (Bulletin 2015 na 2016) zimekamilika na kuchapishwa. Vile vile, Jarida la Afya toleo namba 2 limetayarishwa na kusambazwa kwa wananchi.
- 117. Mheshimiwa Spika**, Serikali ya Mapinduzi ya Zanzibar imefanya ugatuzi wa huduma za afya ya msingi katika Serikali za mitaa kuanzia mwaka huu wa bajeti. Wizara ya Afya ikiwa ni miongoni mwa Wizara zilizohusika na ugatuzi imefanya

mapitio ya mkataba wa mfuko wa afya (Health Basket Fund) ili kwenda sambamba na mabadiliko hayo. Vikao vya pamoja baina ya Wizara ya Afya na Ofisi ya Rais, Tawala za Mikoa, Serikali za Mitaa na Idara maalum za SMZ vya kujadili utekelezaji wa ugatuzi vimefanyika. Vikao hivyo vilijadili muundo ya utoaji wa huduma katika ngazi ya msingi, masharti ya matumizi ya fedha za mfuko, malengo ya sekta pamoja na viashiria vya sekta, kitaifa na kimataifa.

118. Mheshimiwa Spika, katika kuhakikisha kwamba huduma za “lift” katika Hospitali Mnazi Mmoja zinapatikana muda wote, Wizara imeamua kununua “lift” moja mpya ambayo itagharimu Shilingi **229,000,000/=** ndani ya mwaka huu wa fedha unaomalizika. Taratibu za ununuzi zimekamiliwa ikiwemo kusainiwa kwa mkataba na kampuni ya ”ORTIS” ambayo “lift” hiyo itanunuliwa. Ni imani ya Wizara kwamba kupatikana kwa “lift” hiyo kutapunguza kero iliyokuwa inawakabili wagonjwa na jamaa zao.

119. Mheshimiwa Spika, katika kuimarisha shughuli za tafiti za afya Zanzibar, Serikali ya Mapinduzi ya Zanzibar imeanzisha Taasisi ya Utafiti wa Afya (Zanzibar Health Research Institute - ZAHRI). Lengo la taasisi hii ni kufanya tafiti ambazo zitasaidia kupata matokea chanya yatayokayoweza kustawisha afya ya jamii na kuimarisha utoaji wa huduma. Aidha, matokeo ya tafiti hizo yatasaidia kuandaa sera na miongozo mbali mbali. Taasisi hii imeanzishwa kwa mujibu wa “Legal notice” nambari **125** ya mwaka 2018, Mheshimiwa Rais wa Zanzibar na Mwenyekiti wa Baraza la Mapinduzi tayari ameshamteua Mkurugenzi Mkuu wa taasisi hiyo.

Programu Ndogo ya Uratibu wa Shughuli za Afya Pemba (PH010303)

120. Mheshimiwa Spika, Afisi ya Uratibu wa Shughuli za Afya Pemba imeendelea kutekeleza kazi za uratibu wa shughuli za uendeshaji wa sekta ya afya zilizopangwa kufanyika Pemba. Kwa mwaka wa fedha 2017/2018, Afisi ya Uratibu wa Shughuli za Afya Pemba ilitengewa jumla ya **Shilingi 9,682,916,000/=**. Hadi kufikia Machi 2018, **Shilingi 6,778,443,130/=** zimetumika, sawa na **asilimia 70** ya fedha zilizotengwa.

PROGRAMU YA HOSPITALI YA MNAZI MMOJA (H02)

- 121. Mheshimiwa Spika**, Hospitali ya Mnazi Mmoja ni miongoni mwa programu ya Wizara ya Afya ikiwa na lengo la kuimarisha huduma za uchunguzi, matibabu, tafiti na kutoa mafunzo ya vitendo kwa wanafunzi wa kada za afya. Programu hii inahusisha programu ndogo mbili; ambazo ni:-
- a) Programu ya Huduma za Uchunguzi na Matibabu; na
  - b) Programu ya Uongozi wa Hospitali na Utawala.
- 122. Mheshimiwa Spika**, kwa mwaka wa fedha 2017/2018, Serikali ilitenga jumla ya **Shilingi 10,380,579,000** kwa ajili ya Programu ya Hospitali ya Mnazi Mmoja. Hadi kufikia Machi 2018, jumla ya **Shilingi 8,435,616,804 (asilimia 81.3)** zilitumika kwa ajili ya kutekeleza malengo yafuatayo:-
- i. Kuimarisha huduma za afya ya mama na mtoto;
  - ii. Kuimarisha huduma za uchunguzi na matibabu;
  - iii. Kuwapatia mafunzo na kuwajengea uwezo wafanyakazi wa hospitali katika fani mbali mbali ili kuimarisha ubora wa huduma za afya;
  - iv. Kufanya matengenezo ya miundo mbinu na ununuzi wa vifaa tiba;
  - v. Kuimarisha mafunzo ya vitendo yanayotolewa kwa wanafunzi wa kada mbali mbali;

Utekelezaji wa Programu ya Uchunguzi na Matibabu

- 123. Mheshimiwa Spika**, Mheshimiwa Spika, wakati Mheshimiwa Rais wa Zanzibar alipokuwa akifungua majengo mapya ya mama na watoto katika Hospitali ya Mnazi Mmoja aliahidi kufungwa kwa mashine ya MRI kwa ajili uchunguzi. Napenda kuchukuwa fursa hii kuliarifu Baraza na wananchi kwa ujumla kwamba mashine hiyo tayari imeshaanza kufanya kazi za uchunguzi wa maradhi na huduma hizo zinatolewa bila malipo. Aidha, kituo cha mawasiliano cha matibabu masafa (Telemedicine) kimeanzishwa katika hospitali hiyo, ambacho kitasaidia kufanya mawasiliano na hospitali za nje ili kurahisisha uchunguzi na matibabu kwa wagonjwa.
- 124. Mheshimiwa Spika**, hadi kufikia Machi 2018, jumla ya vipimo **117,828** vilifanyika katika Hospitali ya Mnazi Mmoja. Vipimo hivyo vinajumuisha uchunguzi wa maabara (**84,350**), Endoscopy (**293**), Colonoscopy (**29**), X-ray (**13,876**) Ultra-sound (**16,706**), CT-Scan (**1,541**) na MRI (**1,033**). Katika kuimarisha huduma hizi za

uchunguzi, hospitali hii imepokea X-ray mbili, mafriji mawili ya Maabara kwa ajili ya kuhifadhia damu salama na jokofu la kuhifadhia maiti.

125. Mheshimiwa Spika, jumla ya mahudhurio ya wagonjwa wa nje **74,975** (wanawake **39,148** na wanaume **35,827**) yaliripotiwa katika Hospital za Mnazi Mmoja. Vile vile, wagonjwa **27,185** (wanawake **20,895** na wanaume **6,290**) walilazwa; kati yao, wagonjwa **803** wamefariki dunia. Jumla ya wazazi **12,658** wamejifungua katika Hospitali ya Mnazi Mmoja na Mwembeladu; wazazi **1,268** walijifungua kwa njia ya upasuaji. Aidha, jumla ya wagonjwa **2,322** walifanyiwa upasuaji wa maradhi mbali mbali. *Viambatisho namba 4, 7 na 8 vinatoa mchanganuo wa takwimu hizo.*

126. Mheshimiwa Spika, huduma za matibabu zimeendelea kutolewa katika kliniki za maradhi mbali mbali zikiwemo huduma za saratani, huduma za kusafisha damu kwa wagonjwa wa mafigo na huduma za maradhi ya ubongo na uti wa mgongo. Jumla ya wagonjwa **410** wamepatiwa huduma za matibabu ya uti wa mgongo kuanzia Januari 2018 hadi Machi 2018. Takwimu za wagonjwa waliohudumiwa katika kliniki maalum kwa hospitali za Serikali zinaonekana katika **Kiambatisho namba 13.**

127. Mheshimiwa Spika, katika kuwapunguzia wananchi na Serikali gharama za matibabu nje ya nchi, hospitali imeendesha kambi za uchunguzi na matibabu kwa mashirikiano na madaktari bingwa kutoka nchi za Spain, Uholanzi, Misri, China, India, Israeli pamoja na Jumuiya ya Wazanzibari wanaoishi nje ya Tanzania (Diaspora). Hadi kufikia Machi 2018, kambi **14** ziliendeshwa ambapo wagonjwa **3,736** walichunguzwa na kupatiwa matibabu ikiwemo wagonjwa **291** kufanyiwa upasuaji vichwa maji, midomo cheka pamoja na maradhi mengine mbali mbali (**Kiambatisho Namba 14**).

Programu Ndogo ya Uendeshaji na Utawala ya Hospitali ya Mnazi Mmoja

128. Mheshimiwa Spika, Serikali ya Mapinduzi ya Zanzibar awamu ya saba (7) imejidhatiti kuimarisha huduma za afya kwa kuongeza wataalamu wa afya katika Hospitali ya Mnazi Mmoja pamoja na kuhakikisha kwamba dawa na vifaa tiba vinapatikana muda wote. Kwa mwaka wa fedha 2017/2018, Hospitali ya Mnazi

Mmoja imepata jumla ya madaktari bingwa wanane (8) wakiwemo daktari wa macho, upasuaji wa watoto, matatizo ya kina mama, upasuaji wa masikio, pua na koo, upasuaji wa kinywa na Meno na matibabu ya watoto. Pia, hospitali imepokea wauguzi bingwa watano (5) wa huduma za kina mama na watoto na muuguzi mmoja (1) wa huduma za wagonjwa mahututi. Aidha, wauguzi wawili (2) wa shahada ya kwanza wamerudi masomoni na kuanza kazi.

129. Mheshimiwa Spika, miongoni mwa mafanikio mengine ni kuendelea kwa mashirikiano na taasisi za kimataifa zikiwemo Hospitali ya "Drum Tower" ya China, Hospitali ya Chuo Kikuu cha Haukeland ya Norway na Hospitali ya "Nile Hope" ya Misri. Mashirikiano hayo yanajumuisha mafunzo, kubadilishana wataalamu na kufanya kambi za matibabu. Jumla ya wauguzi **watano** na madaktari **watano** wanaendelea na taaluma ya vitendo nchini China.

130. Mheshimiwa Spika, wafanyakazi 5 (Radiographer 2 na Technician 3) wamepatiwa mafunzo ya muda mfupi ya kutumia mashine ya MRI, wafanyakazi **wawili (2)** wamepatiwa mafunzo ya kutumia dialysis katika hospitali ya Muhimbili na wengine **wawili (2)** walipatiwa mafunzo ya vitendo ya utoaji wa huduma za fiziotherapi nchini Denmark. Aidha, wafanyakazi 20 wamepatiwa mafunzo ya matumizi ya mashine ya Gene Xpert.

131. Mheshimiwa Spika, kwa upande wa elimu na utafiti, hospitali inaendelea kutoa mafunzo ya vitendo kwa madaktari kutoka taasisi za ndani na nje ya nchi. Jumla ya madaktari 24 wamemaliza mafunzo yao ya vitendo na wengine 27 wanaendelea na mafunzo hayo. Pia, hospitali inaendelea kufanya tafiti mbali mbali kwa kushirikiana na taasisi za elimu ya juu ndani na nje ya Tanzania. Aidha, vibali na ruhusa zimetolewa kwa madaktari watafiti 41 kufanya tafiti zao ndani ya Hospitali ya Mnazi Mmoja ikiwa ni sehemu ya mafunzo yao. Watafiti hao wanajumuisha ngazi ya stashahada, shahada ya kwanza, shahada ya pili na shahada ya uzamivu.

132. Mheshimiwa Spika, miundombinu ya Hospitali ya Mnazi Mmoja inaendelea kuimarishwa kwa kufanyiwa matengenezo ya aina mbali mbali ikiwemo, ukarabati wa jengo la wodi ya Mapinduzi Mpya, upakaji wa rangi katika jengo kuu na kuwekewa

alama za maegesho ya vyombo vya usafiri. Matengenezo mengine yamefanyika katika vyumba vinavyotoa huduma kwa kina mama Hospitali ya Muembeladu na matengenezo madogo madogo ya baadhi ya vyumba katika Hospitali ya Kidongo Chekundu.

- 133. Mheshimiwa Spika,** Ujenzi wa ghala jipya la kuhifadhi dawa umekamilika, ghala hilo litaweza kuhifadhi dawa za **miezi miwili** kwa wakati mmoja na katika hali inayoridhisha. Vile vile, hospitali imefanya ukarabati wa jengo la huduma za "Physiotherapy" na kulifanya jengo hilo kuwa na mazingira mazuri kwa wafanyakazi na wagonjwa.

Mradi wa Kupandisha hadhi Hospitali ya Mnazi Mmoja

- 134. Mheshimiwa Spika,** katika kuimarisha huduma za mama na mtoto, wodi ya wazazi ya zamani ya Hospitali ya Mnazi Mmoja imefanyiwa ukarabati mkubwa, wodi hii pia imepatiwa vifaa vipya na vya kisasa na inatarajiwa kurejeshwa kwa huduma za uzazi hivi karibuni. Kuanza kwa huduma katika wodi hii, kutasaidia kupunguza msongamano katika wodi mpya ya wazazi. Ujenzi huu ni awamu ya pili ya mradi wa kuimarisha huduma hizo ambao umehusisha ujenzi wa vituo **15** vya afya (Unguja 8 na Pemba 7) kwa lengo la kuviongezea uwezo vituo vya afya na hatimae kupunguza mzigo katika hospitali za rufaa. Vituo hivyo ni Uroa, Umbuji, Tunguu, Kizimkazi Dimbani, Kijini, Kiboje, Chaani Kubwa Bambi, Chambani, Kangani, Kisiwani, Kiuyu Kipangani, Makongeni, Shumba vyamboni na Wambaa. Vituo vya Unguja vimekamilika na vituo vya Pemba ujenzi wake unaendelea.

- 135. Mheshimiwa Spika,** Pia, matengenezo makubwa ya jengo la huduma za macho katika hospitali ya Mnazi Mmoja yanaendelea. Aidha, Ujenzi wa jengo jipya katika eneo la hospitali ya wagonjwa wa akili umeanza. Kukamilika kwa jengo hilo kutasaidia kuimarisha mazingira ya utoaji wa huduma kwa wagonjwa wa akili.

CHANGAMOTO

136. Mheshimiwa Spika, pamoja na mafanikio yaliyopatikana, kulikuwa na changamoto mbali mbali ambazo ziliathiri utekelezaji wa kazi zilizopangwa katika mwaka wa fedha 2017/2018. Changamoto hizo ni pamoja na:-

- i. Uhaba wa rasilimali watu (madaktari bingwa, wauguzi, fundi sanifu dawa, fundi sanifu maabara, radiologist, anaesthetist, medical imaging, biomedical engineers, maafisa afya n.k) na baadhi yao ni shida kuwapata katika soko la ajira;
- ii. Upungufu wa dawa, vifaa tiba na “reagents” kwa baadhi ya wakati;
- iii. Vifo vinavyotokana na uzazi na watoto wachanga;
- iv. Kuongezeka kwa gharama za matibabu nje ya nchi;
- v. Uchakavu na upungufu wa baadhi ya vifaa vya kutolea huduma (elevator, mtambo wa gas, CT-scan, vifaa vya maabara, anaesthetic machines, Biochemistry and haematological analyser) pamoja na uharibikaji wa mara kwa mara wa vifaa hivyo;
- vi. Muitikio mdogo wa jamii katika kutumia huduma za mama wajawazito katika muda unaopendekezwa (chini ya wiki 16 za ujauzito) na baada ya kujifungua (ndani siku 42);
- vii. Matumizi madogo ya huduma za uzazi wa mpango;
- viii. Ongezeko la maradhi yasio ya kuambukiza; na
- ix. Matumizi ya lugha isiyoridhisha kwa baadhi ya wafanyakazi.

MWELEKEO WA BAJETI NA VIPAUMBELE YA WIZARA YA AFYA KWA MWAKA WA FEDHA, 2018/2019

137. Mheshimiwa Spika, utekelezaji wa bajeti ya Wizara ya Afya kwa mwaka wa fedha 2018/2019 utajikita zaidi katika kuhakikisha kwamba kero na malalamiko ya wananchi yanapatiwa ufumbuzi. Kwa kipindi kirefu Wizara imekuwa ikikabiliwa na changamoto mbali mbali zikiwemo nilizozitaja hapo juu. Changamoto hizi zimekuwa zikiathiri utoaji wa huduma na kupelekea kero pamoja na malalamiko miongoni mwa wananchi walio wengi. Wizara kwa mwaka wa fedha 2018/2019 imejipanga kuona kero hizo pamoja na malalamiko ya walio wengi yanatatuliwa.

- 138. Mheshimiwa Spika**, Mwelekeo, vipaumbele na malengo ya bajeti ya Wizara ya Afya kwa mwaka wa fedha 2018/2019 umezingatia Dira ya Maendeleo ya Zanzibar (Vision 2020), Mkakati wa Kukuza Uchumi na Kupunguza Umaskini Zanzibar (MKUZA III), Sera na Miongozo ya Sekta ya Afya, Ilani ya Uchaguzi ya Chama cha Mapinduzi 2015 – 2020 pamoja na Malengo ya Maendeleo Endelevu (SDGs 2030).
- 139. Mheshimiwa Spika**, Kauli mbiu ya Wizara ya Afya kwa mwaka wa fedha 2018/2019 inasema “**Matibabu Bure ni haki ya kila Mwananchi**”. Kauli mbiu hii inaelekeza upatikanaji wa huduma za afya kwa wananchi wote bila ya ubaguzi wa aina yoyote kama ilivyoasisiwa katika Sera ya Afya ya mwaka 1965 mara tu baada ya Mapinduzi ya 1964 na kufanyiwa mapitio 2011. Hivyo, vipaumbele na malengo yatajikita katika kuimarisha utoaji wa huduma bora za afya ili wananchi wote hasa wanyonge waweze kufaidika.
- 140. Mheshimiwa Spika**, kutokana na azma hii, Serikali ya Mapinduzi ya Zanzibara imeongeza bajeti ya Wizara ya Afya kwa ongezeko la **asilimia 27.9** na ongezeko la **asilimia 97.6** kwa bajeti ya uendeshaji. Kwa upande wa Hospitali ya Mnazi Mmoja, imeongezwa kwa ongezeko la zaidi ya **asilimia 100**. Ongezeko hili la Bajeti haijapatapo kutokea; hivyo, Wizara inaamini kwamba litasaidia kupunguza baadhi ya changamoto zilizopo katika Sekta ya Afya.
- 141. Mheshimiwa Spika**, Wizara imepanga kuchukuwa hatua mbali mbali za kukabiliana na changamoto zinazojitokeza za utoaji huduma. Naomba nichukuwe fursa hii kueleza vipaumbele vya Wizara kwa mwaka 2018/2019 kama ifuatavyo:-
- i. Kuimarisha utoaji wa huduma katika hospitali na vituo vya afya;
  - ii. Kuhakikisha upatikanaji wa dawa, vifaa tiba na “reagents”;
  - iii. Kuzipandisha hadhi wa hospitali za vijiji kuwa za Wilaya na Wilaya kuwa za Mkoa;
  - iv. Kuongeza upatikanaji wa rasilimali watu na maslahi yao;
  - v. Kusimamia nidhamu na maadili ya wafanyakazi; na
  - vi. Kuandaa muongozo wa kuhudumia wagonjwa wenye Bima ya afya;

142. Mheshimiwa Spika, vipaumbele hivi pamoja na malengo yatatekelezwa kupitia program za Wizara kama ifuatavyo:-

Programu ya Kinga na Elimu ya Afya

143. Mheshimiwa Spika, katika kuhakikisha kuwa huduma ya kinga ya maradhi ya kuambukiza na yasiyo ya kuambukiza zinaimarika, kwa mwaka wa fedha 2018/2019, programu hii imepangiwa kutumia **Shilingi 14,074,387,000/=** sawa na **asilimia 15.1** ya bajeti ya Wizara kwa ajili ya kutekeleza malengo yafuatayo:-

- i. Kuendelea kudhibiti maambukizi ya VVU;
- ii. Kuendelea na mikakati ya kumaliza Malaria hasa katika maeneo ambayo bado maambukizo ya ugonjwa huu yanaripotwa;
- iii. Kuongeza kiwango cha chanjo kwa watoto walio chini ya umri wa miaka miwili kufikia **zaidi ya asilimia 90** pamoja na kuendelea kutoa chanjo ya saratani ya shingo ya kizazi kwa watoto wa kike wenye umri wa miaka **9 - 14**;
- iv. Kuhamasisha jamii juu ya usafi wa mazingira ili kujikinga na maradhi mbali mbali yakiwemo maradhi ya kuharisha na kipindupindu;
- v. Kuhamasisha jamii juu ya masuala ya afya pamoja na kuendesha programu za afya maskulini;
- vi. Kufuatilia mienendo ya maradhi ili kuweza kubaini mapema uwepo wa maradhi na kuchukuwa tahadhari zinazostahiki;
- vii. Kuimarisha huduma za kinga dhidi ya magonjwa yanayoambukiza na yasio ya kuambukiza;
- viii. Kutekeleza mkakati wa kimataifa wa kudhibiti maradhi (International Health Regulation - IHR); na
- ix. Kuimarisha huduma za afya ya mama na mtoto ili kupunguza vifo vitokanavyo na uzazi na vya watoto wachanga.

Programu ya Tiba

144. Mheshimiwa Spika, kwa mwaka wa fedha 2018/2019, programu hii imetengewa **Shilingi 60,574,595,000/=** sawa na **asilimia 65.0** ya bajeti ya Wizara kwa ajili ya kuimarisha miundombinu na utoaji wa huduma za afya katika Hospitali za Mkoa, Wilaya na Vijiji; kuimarisha upatikanaji wa damu salama, huduma uchunguzi wa kimaabara; na uendeshaji wa mabaraza na bodi za kusimamia maadili ya taaluma. Ili kufikia hayo, programu hii imepanga kutekeleza malengo yafuatayo:-

- i. Kuongeza upatikanaji wa dawa, vifaa tiba na “reagents”;
- ii. Kudhibiti upoteaji na matumizi mabaya ya dawa;
- iii. Kubadilisha mfumo wa maombi na usambazaji Dawa, Vifaa Tiba na “reagents” na kutoka Bohari kuu ya Dawa (**mwezi mmoja** badala ya **miezi mitatu**);
- iv. Kuanza ujenzi wa bohari ya dawa Pemba;
- v. Kununua vifaa vya maabara, vifaa vya chumba cha upasuaji na vya huduma ya meno ili kuweza kutoa huduma stahiki katika ngazi ya Wilaya;
- vi. Kuanza kwa Ujenzi wa nyumba za Wafanyakazi katika Hospitali ya Abdalla Mzee na kuendelea na ujenzi wa nyumba za wafanyakazi katika hospitali nyingine;
- vii. Kuendelea na ujenzi wa Jengo la ghorofa mbili la Wodi za Wazazi na Watoto katika Hospitali ya Kivunge;
- viii. Kuanza kwa ujenzi wa jengo la ghorofa la Wodi za Wazazi, watoto na wanawake katika Hospitali ya Chakechake;
- ix. Kuendelea na hatua za ujenzi wa Hospitali ya Rufaa Binguni;
- x. Kufanya ujenzi na ukarabati mkubwa wa Hospitali ya Wete;
- xi. Kukamilisha marekebisho ya Sheria za Baraza la Madaktari na ya Hospitali Binafsi;
- xii. Kuimarisha shughuli za ukaguzi na uchunguzi wa chakula, dawa, vipodozi na kemikali; na
- xiii. Kuanza ujenzi wa jengo la Maabara ya Wakala wa Chakula na Dawa.

Programu ya Uendeshaji na Uratibu wa Wizara ya Afya.

145. Mheshimiwa Spika, Utoaji wa huduma bora za afya kwa wananchi zinategemea sana uwepo na usimamizi imara wa nguvu kazi, utekelezaji wa sheria na miongozo ya

afya na uwepo wa sera na mipango inayotekelezeka. Kwa mwaka wa fedha 2018/2019, programu hii imetengewa **Shilingi 18,604,017,000/=** sawa na **asilimia 20** ya bajeti ya Wizara kwa ajili ya kuteketeleza malengo yafuatayo:-

- i. Kusimamia maadili ya kazi kwa wafanyakazi (madaktari, wauguzi na watendaji wengine) na utoaji wa huduma kwa mujibu wa miongozo;
- ii. Kuajiri wataalamu wa afya (madaktari, wauguzi, wafamasia, mafundi sanifu wa dawa na maabara, radiographer, medical imaging, anaesthetist, biomedical engineers, maafisa afya ya mazingira na kada nyingine za mifumo ya afya);
- iii. Kukamilisha na kuanza kutekeleza mpango wa kuwapa motisha wafanyakazi (Retention and motivation Strategy);
- iv. Kufanya mapitio ya mpango wa mafunzo ili uendane na mahitaji halisi ya utoaji wa huduma;
- v. Kuwapeleka masomoni madaktari kwa ajili kujiunga na fani mbali mbali za ubingwa na kusomesha kada adimu (radiographer, medical imaging, anaesthetist, biomedical engineers);
- vi. Kuimarisha mifumo ya upatikanaji wa takwimu za sekta ya afya ikijumuisha taarifa za afya kutoka katika jamii;
- vii. Kufanya mapitio ya matumizi ya afya kiujumla - NHA (Serikali na Binafsi);
- viii. Kuandaa Mpango Mkakati wa **Nne** wa Afya;
- ix. Kuandaa utaratibu wa kuwahudumia wagonjwa wenye bima ya afya katika hospitali za umma;
- x. Kukamilisha ujenzi wa jengo jipya la Hospitali ya Wagonjwa wa Akili;
- xi. Kununua Lift la pili jipya kwa ajili ya Hospitali ya Mnazi Mmoja;
- xii. Kununua mashine mpya ya CT-scan pamoja na vifaa vya maabara (mashine 2 za electrolyte analyser);
- xiii. Kufanya utafiti wa mimea inayotumika kwa tiba asili Zanzibar; na
- xiv. Kuandaa miongozo ya kuendesha taasisi na tafiti za afya;

Programu ya Hospitali ya Mnazi Mmoja

146. Mheshimiwa Spika, katika kuimarisha utoaji wa huduma za afya katika Hospitali ya Mnazi Mmoja, ambayo ndio hospitali pekee ya rufaa hapa Zanzibar. Serikali ya Mapinduzi ya Zanzibar imetenga **Shilingi 14,802,000,000/=** kwa ajili ya utekelezaji wa shughuli mbali mbali katika hospitali hiyo. Hivyo, pamoja na shughuli za kawaida Hospitali ya Mnazi Mmoja imepanga kutekeleza yafuatayo:-

- i. Kutoa huduma za uchunguzi wa maabara, saratani “histopathology”, X-Ray, CT-Scan, MRI na vipimo vya Ultra-sound kwa wakati wote;
- ii. Kupunguza vifo vitokanavyo na uzazi na vya watoto wachanga kwa kuhakiki kila kifo ili kujua sababu na hatimae kuchukuwa hatua stahiki;
- iii. Kupunguza rufaa za wagonjwa wanaosafirishwa nje ya nchi;
- iv. Kuingia mkataba wa matengenezo ya vifaa na vifaa tiba vyote muhimu pamoja kuajiri kampuni binafsi ya usafi;
- v. Kujenga sehemu ndogo ndani ya uzio wa hospitali itakayoweza jamaa za wagonjwa kukaa kwa ajili ya kusubiri taarifa za wagonjwa wao; na
- vi. Kusimamia ulinzi na usalama wa vifaa.

SHUKURANI

147. Mheshimiwa Spika, mafanikio yaliyopatikana katika Sekta ya Afya kwa mwaka 2017/2018 yamechangiwa na juhudi na mashirikiano ya Washirika wa Maendeleo mbali mbali wa ndani na nje ya nchi, Taasisi za Serikali na zisizo za Serikali, Sekta binafsi na wananchi ambao wote kwa pamoja walitoa michango yao ya fedha na utaalamu katika kuhakikisha malengo yaliyopangwa yanafikiwa. Wizara inatoa shukrani za dhati kwa moyo waliouonesha na tunawaomba waendeleo kushirikiana nasi katika kuimarisha upatikanaji wa huduma bora za afya nchini ili kufikia lengo la afya kwa wote.

148. Mheshimiwa Spika, Shukrani za pekee ziende kwa Serikali ya Jamhuri ya Watu wa China, Serikali ya Denmark, Cuba, Uholanzi, Canada, Israel, Norway, Misri, Ujerumani, Korea, Uturuki, India, Kuwait, Marekani, Italy, Saudi Arabia, Oman, Uingereza, Wizara ya Ujenzi, Mawasiliano na Usafirishaji, Wizara ya Afya, Maendeleo ya Jamii, Jinsia, Wazee na Watoto ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania.

Aidha, tunatoa shukrani kwa Serikali ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania kwa mashirikiano tunayoyaendeleza.

149. Mheshimiwa Spika, pia napenda kutoa shukrani kwa Mke wa Rais wa Zanzibar, Mheshimiwa Mama Mwanamwema Shein kwa mashirikiano yake na kuwa pamoja nasi katika shughuli zetu za afya na Mke wa Makamu wa Pili wa Rais, Mama Asha Balozi. Shukurani ziende kwa mashirika mbali mbali yakiwemo; DANIDA, Shirika la Afya Ulimwenguni (WHO), UNICEF, UNFPA, HAUKELAND UNIVERSITY HOSPITAL ya Norway, Neurosurgical Education Development ya Spain, SAVE the CHILDREN, Ivo de Carneri, Engender Health, Dtree International, World Diabetic Foundation, World Bank, Sight Saver, HIPZ, JHIEPIGO, Mfuko wa Kupambana na UKIMWI, Ukoma, Kifua Kikuu na Malaria (GFATM), Measure Evaluation, Mfuko wa Rais wa Marekani (PMI), THPS, DFID, JHPU, IHI, WATER AID, Rotary UK, PEPFAR, ZOP, Zanzibar Milele Foundation, kundi la G-20, na wale wote ambao sikuweza kuwaorodhesha katika hotuba hii.

150. Mheshimiwa Spika, kabla ya kuhitimisha naomba kuwashukuru wale wote waliochangia katika kutayarisha hotuba hii. Shukurani maalum ziwaendee Naibu Waziri wa Afya, Mheshimiwa Harusi Said Suleiman, Katibu Mkuu, Bi Asha Ali Abdulla, Naibu Katibu Mkuu, Bi. Halima Maulid Salum, Mkurugenzi Mkuu, Dr. Jamala Adam Taib, Afisa Mdhamini Pemba, Bi Shadia Shaaban Seif, Wakurugenzi wote, Wakuu wa Taasisi zilizo chini ya Wizara ya Afya na watendaji wote wa Wizara ya Afya kwa kufanya kazi kwa uweledi na umakini, ambapo juhudi na jitihada zao zinanisaidia kutekeleza majukumu ya Wizara ninayoiongoza.

HITIMISHO

MAOMBI YA FEDHA KWA KAZI ZILIZOPANGWA KUTEKELEZWA KATIKA MWAKA WA FEDHA 2018/2019

a) Matumizi ya kawaida

151. Mheshimiwa Spika, kwa mwaka wa fedha wa 2018/2019, Wizara ya Afya (Fungu H01) inakadiriwa kutumia kiasi cha **Shilingi 14,679,400,000/=** kwa ajili ya mishahara; **Shilingi 28,258,000,000/=** kwa kazi za uendeshaji; na **Shilingi 2,051,800,000/=** kwa ajili ya ruzuku kwa taasisi zilizo chini ya Wizara. Aidha,

Hospitali ya Mnazi Mmoja (Fungu H02) inakadiriwa kutumia **Shilingi 14,802,000,000/=**, ambapo **Shilingi 10,424,000,000/=** kwa malipo ya mishahara na **Shilingi 4,378,000,000/=** kwa kazi za uendeshaji.

b) Matumizi ya maendeleo

152. Mheshimiwa Spika, kwa upande wa shughuli za maendeleo, Wizara inakadiriwa kutumia **Shilingi 48,263,800,000/=**. Kati ya fedha hizo, **Shilingi 15,926,000,000/=** ni kutoka Serikalini; **Shilingi 22,337,800,000/=** ruzuku kutoka kwa Washirika wa Maendeleo na **Shilingi 10,000,000,000/=** mkopo.

c) Mapato

153. Mheshimiwa Spika, katika mwaka wa fedha wa 2018/2019 Wizara imekadiriwa kukusanya mapato ya **Shilingi 252,939,000/=** na **Shilingi 712,417,000/=** kwa upande wa Hospitali ya Mnazi Mmoja.

154. Mheshimiwa Spika, sasa nawaomba wajumbe wa Baraza lako waijadili hotuba hii na hatimae waidhinishhe matumizi ya **Shilingi 93,253,000,000/=** kwa Wizara ya Afya (Fungu H01); **Shilingi 14,802,000,000/=** kwa Hospitali ya Mnazi Mmoja (Fungu H02); na mapato ya **Shilingi 252,939,000/=** kwa Wizara ya Afya na **Shilingi 712,417,000/=** kwa Hospitali ya Mnazi Mmoja.

155. Mheshimiwa Spika, naomba kutoa hoja.

HAMAD RASHID MOHAMED (MBLW) (MBM)

WAZIRI WA AFYA

ZANZIBAR